

S'LANDSWIJZE, S'LANDS EER

**Beschrijving van Londen,
Wight en Noord-Wales
door Mattheus van Delden
1879**

M.L. Hansen (ed.)

S'LANDS WIJZE, S'LANDS EER

**Beschrijving van Londen, Wight en Noord-Wales
door Mattheus van Delden
1879**

© Uitgegeven door STRENG, Epe 2010

Alle rechten voorbehouden. Niets aan deze uitgave mag op enige manier verveelvoudigd of openbaar gemaakt worden, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Kaart	9
Route overzicht	10
Het reisverslag	11
Gebruikte literatuur	45
Index	46

Inleiding

Mattheus van Delden (1826-1906) was een reislustig man uit Deventer met waardering voor technische nieuwtjes. Hij hield van cultuur, van muziek en vooral van natuurschoon, met name hoge bergen en imposante rotspartijen. Zijn eerste reis maakte hij in 1856 toen hij het Harzgebergte in Duitsland verkende, in de jaren daarna trok hij door het Taunusgebergte en het Thüringerwoud, hij bezocht ter afwisseling het eilandje Helgoland en nam een kijkje in Zeeland en België maar raakte toch het meest in de ban van de Alpen waar hij dan ook vele malen op vakantie ging. Van zijn reizen maakte hij verslagen, soms voorzien van foto's en gravures.¹

In de jaren dat Van Delden op vakantie ging was Europa in politiek opzicht volop in beweging. Slechts een twaalfstal jaren, van 1859 tot 1871, waren voldoende voor de formatie van een nieuw Duits keizerrijk, een verenigd koninkrijk Italië, een dubbel-monarchie in Oostenrijk en Hongarije en voor drastische veranderingen in het Russische tsarenrijk. Dat alles niet in de laatste plaats veroorzaakt door nieuwe uitvindingen: het treinverkeer, de stoomschepen en de telegraaf, waardoor goederen en personen gemakkelijker werden vervoerd en ideeën sneller werden uitgewisseld.² Van Delden maakte dankbaar gebruik van de technische ontwikkelingen. De koets werd vervangen door de trein en hij liet vaak zijn hotelkamer per telegraaf boeken. Hij liet zich rondleiden op grote oceaanstomers, in Londen maakte hij kennis met de ondergrondse metro en hij zag de straatverlichting door middel van gas voorzichtig plaats maken voor elektriciteit. In het tijdsverloop tussen zijn eerste en zijn laatste reis zijn ook kleine veranderingen in zijn verslagen waar te nemen: de voeten maken plaats voor meters en de y wordt vervangen door ij.

De benodigde contanten haalde hij met een wissel op bij de postkantoren. Zijn reisroute, die soms impulsief lijkt te zijn, moet evenwel toch vooraf zijn uitgestippeld omdat zijn correspondenten wisten waarheen zij hun brieven moesten zenden. Hoewel Van Delden in zijn reislustige periode nog vrijgezel was, lag ook de reisduur vast. Dat had met zijn werkzaamheden in het familiebedrijf, een zeepziederij te Deventer, te maken.

Op de omslag van het boekje met het reisverslag schreef hij:

Londen
Wight
en
Noord-Wales
1879

Het verslag van de reis vulde Van Delden aan met een apart boekje waarin hij een aantal zwart-wit platen plakte. De onderschriften bij de platen schreef hij er zelf bij.

Op de omslag van het fotoboek schreef hij:

Engeland
eiland Wight
en
Noord Wales
1879.

1 Hansen, *Herinneringen aan Duitsland*. Hansen, *Tal van bergen en bosschen*. Hansen, *Onbeschryfelyk grootsch*. Hansen, *Wildromantisch*. Hansen, *Een waarlyk prachtig landschap*. Hansen, *Een aanblik eenig in zyn soort*.

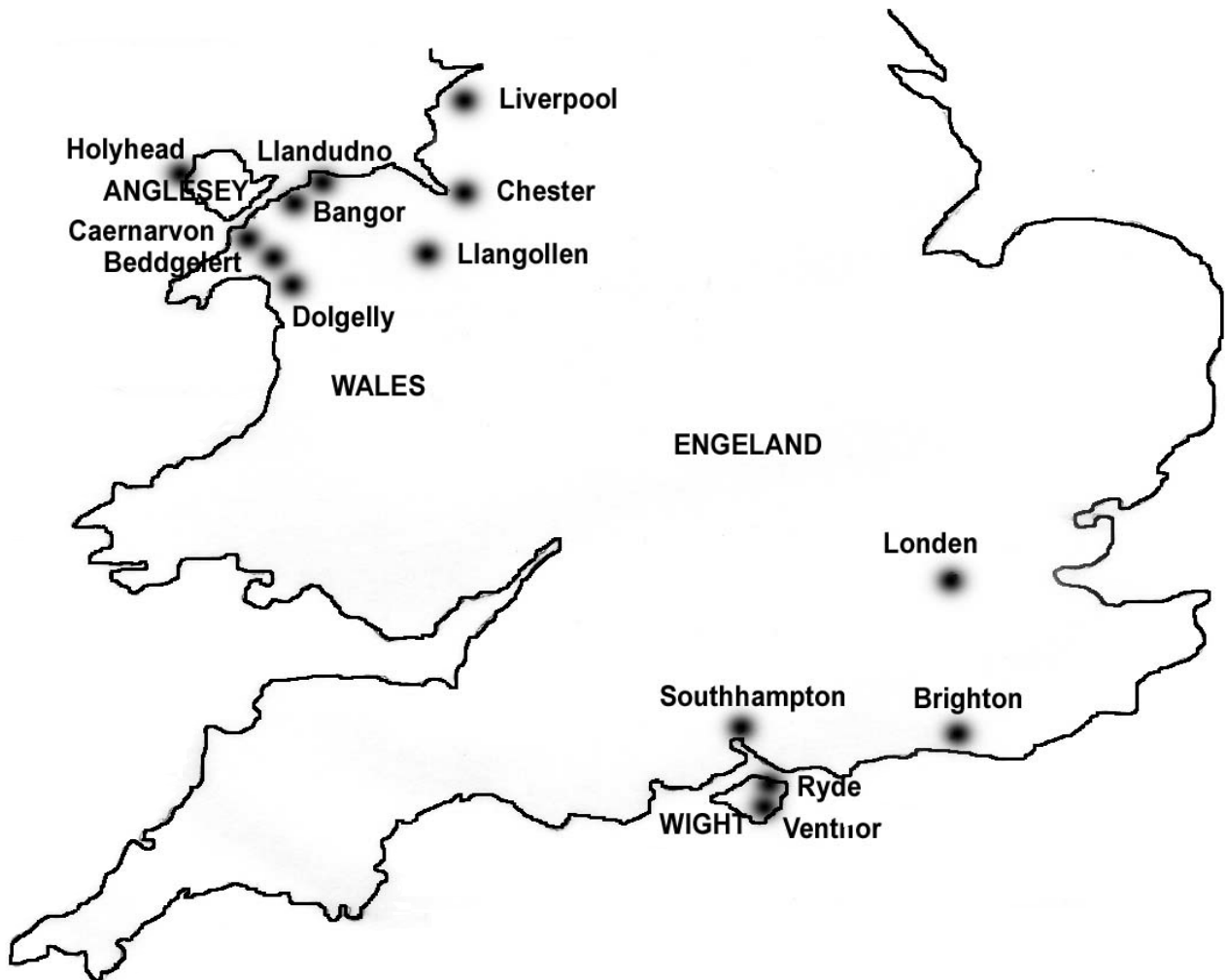
2 Palmer en Colton, *A history of the modern world*, 557.

Beide boekjes, tekst en illustraties, bevinden zich in de Stads en Athenaeum Bibliotheek te Deventer, in het familiearchief Van Delden, inventaris nummers 69 en 70. Van het tekstboekje zijn de pagina's genummerd, met uitzondering van het routeoverzicht. De illustraties zijn in deze transcriptie tussen de tekst gevoegd.

Voor de transcriptie golden de volgende regels:

- De spelling, interpunctie etc. zijn vrijwel zonder wijzigingen overgenomen.
- Duidelijke verschrijvingen zijn verbeterd.
- De paginanummering staat tussen [vierkante haken].
- Toevoegingen in de tekst door de editeur staan tussen [vierkante haken].
- De onderstrepingen zijn gecursiveerd.
- Onleesbare teksten zijn vermeld als < -- > en slechtleesbare teksten staan eveneens tussen <punthaken>.
- De namen van personen zijn zoveel mogelijk in nationale en internationale biografieën opgespoord. Maar niet altijd bleek dat mogelijk, zodat daar toelichting ontbreekt.

Kaart

Route overzicht

	1879		Bladzijde
Woensdag	16 Julij	Vlissingen - Zeereis	3
Donderdag	17 „	Londen	6
Vrijdag	18 „	Londen	18
Zaterdag	19 „	Londen	25
Zondag	20 „	Londen	29
Maandag	21 „	Londen	32
Dingsdag	22 „	Londen - Hampton - Kon	35
Woensdag	23 „	Londen	42
Donderdag	24 „	Brighton - Wight	45
Vrijdag	25 „	Wight - Rijde - Ventnor	51
Zaterdag	26 „	Wight - Freshwater - Newport - Westbones	57
Zondag	27 „	Southampton - Londen	61
Maandag	28 „	Liverpool	64
Dingsdag	29 „	Liverpool - Chester	67
Woensdag	30 „	Chester - Conwaij - Llandudno	72
Donderdag	31 „	Bangor - Carnarvon - Llamborn	78
Vrijdag	1 Augustus	Bedgelert - Dolgellij	84
Zaterdag	2 „	Dolgellij - Londen	89
Zondag	3 „	Londen - Queenborough	92
Maandag	4 „	Zeereis - Vlissingen - tehuisreis	94

Het reisverslag

Afwisseling doet leven!

eene algemeene en zeer gewone uitdrukking, die veel waarheid bevat, en immer in alle omstandigheden des levens, in de werkzaamheden, even als in de genoegens, een eerst vereischte is om met opgewektheid de dagelijksche taak te kunnen vervullen.

Het reizen biedt hiervoor een' uitstekend middel, doch dient in de keus van de uitstap, evenzeer op afwisseling gelet te worden, als in andere zaken, en dit in nog grootere mate, wanneer zulk eene tour, zonder gezelschap plaats heeft en het gemis van meer intiemen omgang met een' reisgenoot, voor een deel vergoed moet worden, door voortdurende verandering van omgeving of het bezoek van inrichtingen aan kunst gewijd, zooals men die vroeger nog niet mogt aanschouwen.

De trotsche Alpenstreken sedert vele jaren het hoofddoel mijner omzwervingen³, vereischen, van tijd tot tijd, niet minder afwisseling, om de frischheid der indrukken te behouden, en vormt de zee eene gelukkige [2.] tegenstelling: Eene tocht dus over de zee, doch waarheen? Naar Engeland of Noorwegen, Denemarken of Zweden: eene rijke keuze inderdaad! De drie laatste, geven door onbekendheid, met de taal nog al eenig bezwaar van overwegend belang en verdient Engeland de voorkeur. Om de taalkwestie evenwel niet alleen, maar meer nog, om het groot contrast met de Alpen. De natuur is er liefelijk, zonder hooge ijsbedekte bergen; de zee is telkens in de nabijheid, en biedt Londen, wat in geene andere stad, ter wereld gevonden kan worden: eene uitgebreidheid zonder wederga, de grootste handelsbeweging, met eene vloot die alles overtreft; Musea en inrichtingen van kunst, te talrijk om te noemen, en eindelyk eene keur van wandelparken, die rust en kalmte schenken, na de overweldigende drukte in zulk eene monsterstad; al te maal redenen om Engeland boven de andere landen te verkiezen.

De voorbereiding voor deze tour was spoedig gemaakt, maar eene onverwachte vertraging op het tijdstip van vertrek was oorzaak, dat de duur van de reis tot het minimum dagen, moest worden ingekrompen, en de beschikbare tijd, in verhouding tot het vele bezienswaardige, niet te ruim kon uitvallen.

Op Woensdag 16 Julij 1879 nam ik afscheid van de huis-genoten, en ging per eerste trein, Vlissingen te ontmoet, om met de stoomboot der Maatschappij Zeeland, de overtocht naar Queenborough te ondernemen.

Onaangenaam guur weder, maakte de lange rid, weinig behagelijk, doch eene liefelijke zonneschijn, kwam te regter tijd, de groote watervlakte van het Hollandsch Diep, bij het passeren van de brug, over den Moerdijk verlevendigen en reed de trein, toen langs het dorpje Oudenbosch, met zijne enorme koepelkerk in aanbouw, volgens verkleind model van de St Pieterskerk te Rome, waarna Roozendaal al spoedig bereikt was.

Een oponthoud van anderhalf uur op dit belangrijk kruispunt, was voldoende om het net, maar trotsch, zijne 9000 inwoners zeer stil dorp door te wandelen, en in het hotel des Paijs-Bas, dicht bij het station, zeer middelmatig, te eten.

De verdere rid, over de merkwaardige dam, door de Ooster-Schelde, en het verdrongen land van Zuid-Beveland en later het eiland Walcheren, met Middelburg was, dank zij het telkens fraaijer weder, zeer belangwekkend, en de indruk nog [4.] veel gunstiger dan twee jaar te voren, toen ik dienzelfden weg, met slecht weder, langs reed.

Om half zes kwam de trein te Vlissingen, bij het havenstation, en bragt een kort eind gaans mij aan boord van de nieuwe stoomboot "Prinses Elisabeth", die reeds bezig was stoom te maken voor haar aanstaand vertrek. Ik had nu ruim tijd om Vlissingen door te wandelen. De haven ligt vrij ver van de stad, en loopt het pad, over een paar sluizen langs het huis van den havenmeester met de groote wijzerplaat voor den waterstand.

De eb had de grachten droog doen loopen, en de hierdoor ontstaande uitwaseming, was ver van aangenaam, doch de frische zeelucht bovenop den havendam, zooveel te grooter genot. In al zijne onvergelykelijke pracht lag het groot watervlak, kalm, als een meer in de zon, te schitteren, en

3 Van Delden maakte diverse tochten door de Alpen. Zie verder de inleiding.

beloofde de overtocht, na weinige uren, alles goeds, terwijl de plechtige stilte, alleen werd afgebroken door muziek, aan boord van een Americaansch oorlogschip, op de reede.

Aan den mond van den haven, strekt zich een steiger, voor het aanleggen der visscherspinken, een eind ver in zee uit.

[5.] Ik wandelde dien tot aan het eind over, om bij voorbaat reeds een' kleinen indruk te ontvangen, door de zee van alle kanten omringd te zijn, en keerde toen naar boord terug, want het uiterste fraai en doelmatig ingericht stoomschip, verdiende evenzeer eene goede bezigtiging.

Met vreugde zag ik mijn voorgevoel bevestigd dat het meerendeel der reizigers, met den laatsten sneltrein, zoude arriveren waarom ik een' vroegeren trein had uitgezocht, ten einde als eerstkomende de vrije keuze te hebben tusschen de hutten, die ieder vier kooijen bevatten, met uitzondering van enkele, waarin er slechts twee zijn; van deze nam ik spoedig eene in bezit, met verzoek aan den hofmeester of steward, die zoo mogelijk, voor mij alleen te behouden, waarin hij naar wensch slaagde, ofschoon per laatste trein, een 70 of 80 passagiers kwam opdagen, dat veel drukte veroorzaakte.

Eerst moesten plaatsen, worden genomen, vervolgens al die menschen, met hunne bagage, onder dak gebracht, dat wil zeggen, hutten aangewezen worden, en eindelijk gesoupeerd, waarvoor de tafels reeds gedekt stonden.

Onder dit uitmuntend maal, verliet de [6.] boot onmerkbaar de haven, en was al in zee voor iemand iets bespeurde. Het water was dan ook glad, als een spiegel, waarna iedereen zich spoedig ter ruste begaf.

Donderdag 17 Julij.

Het zeer onzacht luiden eener bel, om half vijf door het geheele schip, diende als signaal tot opstaan, en maakte een einde aan de heerlijke nachtrust, die geenen enkele maal, door eenige buitengewone beweging, der boot werd gestoord en op dek komende waren we reeds dicht onder de Engelsche kust.

Zeër zelden had ik op vroegere kleine zeereizen zulk een' kalmen overtocht mogen genieten.⁴ Het weder was overheerlijk en liet zich het ontbijt, op Engelsche wijze toebereid, met thee of koffij, en warme vleeschspijzen uitmuntend smaken.

Reeds te half zes, lag de boot, bij Queenborough, aan de kaai, en had een uur oponthoud plaats voor de vrij gemakkelijke visitatie, waarna eene sneltrein, uitsluitend op de stoomboot corresponderende, met vliegende vaart de reizigers, in anderhalf uur, naar Londen bragt.

Het landschap is fraai en goed bebouwd en biedt veel afwisseling door het berg[7.]achtig terrein met verscheidene groote en kleine tunnels, terwijl de aandacht geboeid wordt, door de trotsche boomen, en het heerlijk gazon, dat buiten Engeland, moeilijk zijne wedergade vindt. Slechts tweemaal werd gestopt, te Chatham en op het kruispunt te Hernehill, in de zuidelijkste buitenwijk van Londen, waar een gedeelte van de trein naar Victoria-Station, en het andere naar Ludgatehill en Holborn-Viaduct doorspoort, ten gerieve van de reizigers die naar welgevallen, aan een' van deze drie kunnen uitstijgen.

Tusschen eene schijnbaar nimmer eindigende straten- en huizenmassa, en over de Blackfriarsbridge, die de Theems overspant, was Ludgatehill al spoedig bereikt, waarna een hansom⁵, eene soort van cab, mij, in korte oogenblikken, te 8 uur, in het groot en prachtig Roijal hotel bragt, dat geheel op continentale wijze is ingericht en waarvan de ligging, tegenover de Blackfriarsbridge, aan den hoek van de Victoriakade en Bridgestreet, een der fraaiste en meest doelmatige mag geacht worden, juist op het middenpunt van de enorme stad. De toevloed van vreemdelingen is er zoo buitengewoon groot, dat de vele honderden kamers, volstrekt geen waarborg schenken, voor een onderkomen, tenzij men vooraf heeft getélégrafeerd of geschreven, [8.] waardoor mij een uitmuntend vertrek, werd aange-wezen, op de derde verdieping, circa 100 trappen hoog, dat met de lift geene bezwaren hoegenaamd oplevert.

Na eene behoorlijk verfrissing en een flink ontbijt in de groote eetzaal, ging ik zonder geleider of commissionair, alleen voorzien van Baedeker⁶, met den uitmuntenden platten grond der stad, onmiddellijk en route.

4 Op zijn reis naar Helgoland en naar de Harz. Zie verder de inleiding.

5 Een hansom is een tweewielig-rijtuigje van lichte constructie, met een goede vering en een kap. De koetsier staat achterop.

6 Karl Baedeker (1801-1859). Befaamd schrijver van reisgidsen.

Mijn' eerste gang was naar de Blackfriarsbridge, 387 meters lang, op wier midden, zich een hoogst merkwaardig stad- en Theemsgezicht voor den verrasten toeschouwer ontplooit. De, 2 kilometer lange, Victoria Embankment, sedert 1870, voor de belangrijke som van twee miljoen pond sterling, voltooid, vormt ten noorden, de prachtige kade langs de rivier, stroomopwaarts, tot aan Westminster, waarvan de torens, in de steeds nevelige Londensche atmosfeer, dien dag, duidelijk zichtbaar waren.

De zuidelijke oever, aan de Surreijzijde bezit nog geene kade, en zijn de huizen, werven en houtwallen, die zich tot de rivier uitstrekken, aan vloed en eb onderworpen.

Stroomafwaarts belemmert de groote [9.] spoorwegbrug, dicht naast de andere, het uitzigt, doch boven deze, verrijst de trotsche koepel van den St Pauls Cathedraal, die van geen ander punt, in de stad, zoo gunstig, en zoo totaal, kan gezien worden.

De Theems zelve, is niet minder belangwekkend. Hoewel de grootere zeeschepen, niet tot hier opvaren, zoo staat het evenwel niet stil van kleinere vaartuigen, stoombooten, houtvloten, en de verdere beweging, veroorzaakt door eene groote rivier, die het centrum eener wereldstad, doorsnijdt.

De breede, zeer levendige Bridgestreet en de nog veel drukker Ludgate hill afwandelende, wendde ik mijne schreden naar den St Paul, waar de gewone dagelijksche voormiddagbeurt met fraaijen choraalzing, begeleid door het uitstekend orgel plaats vond, die levendig aan de R.C. eerdienst herinnert, en na een half uur geëindigd was; zolang deze duurt, is het verboden, in het gebouw op en neer te gaan.

De vorm is een latijnsch kruis, met de ontzagchelijke dom in het midden, waardoor een grootschen indruk te weeg wordt gebragt, terwijl talrijke standbeelden, [10.] van beroemde Engelschen, door de geheele kerk verspreid, onwillekeurig aan eene "Ruhmeshalle", doen denken.⁷

De toegang tot de gewelven of krijpt, onder het gebouw, en de beklimming van den koepel, wordt tegen kleine entrées, veroorloofd. Laatstgenoemde alleen, kon mij bekooren, en liet ik mij niet afschrikken, door de menigvuldige trappen, ten getale van 260, tot aan de binnengallerij en nog 118, naar de buiten- of Stonegallerij.

De eerste, de Whispering-gallerij genaamd, loopt rondom aan de binnenzijde van den koepel, en schenkt een ontzagverwekkend overzigt in het majestueus gebouw en op het fraai, door Thornhill⁸, geschilderd plafond. De naam van whispering- of fluister gallerij ontleent ze aan een zonderlingen echo, waardoor de woorden ter eener zijde, tegen den muur gefluisterd, aan de tegenovergestelde kant, van den cirkel duidelijk verstaanbaar zijn.

De Stone gallerij, beschermd door balustrades, aan de buitenzijde rondom den Dom, biedt een allerprachtigst panorama, over Londen, met zijne ontelbare torens, huizen en straten en over de rivier, die als een zilveren lint, er doorheen slingert.

Fraaije zonschijn, niet noemenswaardig [11.] belemmerd door de altijd durende nevel te Londen, begunstigde het uitzigt in hooge mate. De verdere klim van 238 treden, naar den hoogsten kogel, boven de lantaarn, door het inwendige van het dak, moet zeer bezwaarlijk zijn en werd, door Baedeker afgeraden, de totale hoogte er van, bedraagt 616 treden van den bodem der kerk af.

In de nabijheid van den St Paul, ligt Paternoster Row, eene smalle druk bezochte straat, hoofdzakelijk gewijd, aan den boekhandel, waar ik al spoedig uitnemend slaagde, met den aankoop van reisgidsen, voor het eiland Wight en Noord Wales, en eene onmisbare time-table, voor het, zoo rijk, met spoorwegen, gezegend Engeland.

Minder gelukkig was ik in Cheapside, één straat verder, waar ik, bij Keith Prowser C^l te vergeefs, een toegangsbiljet voor de staatsiekamers in Windsor Castle, trachte te bekomen. De drukte in deze straat, een van de hoofdslagaders van het reusachtig Londen, gaat alle beschrijving te boven; aaneengeschakelde files van rijtuigen, soms vijf of zes naast elkaar, maken het oversteken van de eene, naar de andere zijde, hoogst bezwaarlijk, en zijn de breede trottoirs, voortdurend geheel bedekt met voetgangers, die om het verkeer te bevorderen, steeds regts uitwijken.

[12.] Bij reparaties aan goten of straten of zoo er, steigers voor huizen in aanbouw staan, dan is de opstopping soms ontzettend; voor de uitstallingen, der prachtige winkels, kan, uit den aard der zaak, dan ook niemand blijven stilstaan.

7 Een ere-tempel met beelden of bustes van beroemde personen zoals Van Delden eerder gezien had (Hansen, *'t Is eene tooverwereld*, 12. Hansen, *Een aanblik eenig in zyn soort*, 13).

8 James Thornhill (1675-1734). Engels schilder.

Zonder bezwaar in mijn hotel teruggekeerd, om de gekochte boeken te kunnen wegbergen, sloeg ik den weg, regtsom in, over de Victoria-Embankment waar de minder groote drukte, het wandelen, zonder dringen veroorlooft.

De Mac-adam rijweg⁹, is 20, en de beide trottoirs ieder 6 meters breed, aan de rivierzijde beschermd, door granietmuren, met openingen voor de trappen, die naar de stoombootsteigers voeren, terwijl aan de andere zijde, prachtige gebouwen, met tuinen en openbare wandelingen verrijzen, die, aan het geheel, een statig aanzien schenken.

Bij avond maken de blaauw gekleurde balons, welke het electrisch licht, moeten temperen, dat in de groote sierlijke candelabres brandt, een schilderachtig effect op deze kade, tegen de geele gasvlammen aan den anderen oever.

Bij Waterloo-bridge, loopt de viadukt, die uit de stad naar de brug voert, over de straat, terwijl een eind verder, de [13.] Naald van Cleopatra verrijst, voor korten tijd met zooveel moeite, uit Egipte naar Engeland getransporteerd. Deze vierkante obélisk voor oudheidskenners zoo belangrijk, is voor den minder begunstigten toeschouwer, slechts een groote steenbrok, met onleesbare hiëroglifphen. Nog een eind verder, komt men aan Charing-Cross-bridge, een hoofdpunt in het Londensch verkeer, met een groot spoorwegstation en een apart station voor de Underground railway, en vormt deze plek een hoofd kruispunt van de gezamentlijke omnibus diensten.

De Theems maakt hier eene bocht, en bereikt men weldra de Westminster-bridge. Deze brug biedt het beste totaal aanzigt op de prachtige Parlementsgebouwen, die sedert 40 jaar eerst gebouwd, thans te klein blijken, dewijl door latere veranderingen in het kies stelsel, het getal afgevaardigden, belangrijk is vermeerderd. De bezigtiging van het inwendige wordt alleen op Zaterdag veroorloofd, zoodat ik mij voornam, daarvoor, later terugtekeeren, doch is dit voornemen niet tot uitvoering gekomen.

De wandeling van hier, naar het Roijal-Aquarium in Tict-hillstreet, is niet ver. [14.] Even als alles in Londen, is deze inrichting ook weder van colossale afmeting, en heeft de niet minder énorme som van 200000 £. van daarstelling gevorderd. Ze is overdekt met een koepelvormig glazen dak, en bevat zoo- wel zee- als zoetwater behouders, voor de verschillende dieren, een théâtre, eene concert- en leeszaal, en verscheidene andere inrichtingen, en eindelijk eene groote en uitmuntende restauratie, die na de vermoeijende wandelingen, hoogst welkom was.

Het hoofddoel: het aquarium is in vele opzichten minder rijk en uitgebreid, dan zoovele andere, vooral dat te Brighton en worden de talloze bezoekers, wel het meest aangetrokken, door vertooningen of amusemen ten van verschillenden aard, zooals onder anderen, toen ik er mij bevond, zich een goed orkest deed hooren, en gedresseerde honden hunne kunsten ten toon stelden. Bovendien bevindt er zich nog een aantal sierlijke vitrines, voor den verkoop van allerlei luxe-artikelen.

Langzamerhand naderde nu den tijd om Hijdepark te bezoeken. Een hansom die aangename soort van rijtuigen, in den vorm van een tilburij met eene koetsiersbank aan de achterzijde, bragt mij [15.] in gestreken draf, door de fraaiste gedeelten van Londen, langs het St James's- en het Greenpark, en voorbij het Buckinghampaleis, de résidence der koningen, tot aan Hijdeparkcorner, een van de negen groote ingangen, dezer uitgestrekte openbare wandeling, die 158 bunders beslaat.

Op de rijwegen die het in verschillende rigtingen doorsnijden, worden alleen rijtuigen van weelde toegelaten, zoodat cabs, hansom en omnibussen niet in de termen vallen.

De rijkdom der équipages, met prachtige paarden van het edelst ras, de fraaije toiletten van de dames, de talrijke ruiters, en de nog veel talrijker wandelaars, die s'middags van vijf tot zeven uur hier te zamen komen vormen het tot 't fashionable vereenigingspunt van de Londensche groote wereld. Zeer merkwaardig is het, om al deze weelde, eene poos te aanschouwen, maar veel merkwaardiger nog en tegelijk veel aangenamer, om den fraaijen aanleg, de trotsche boomen, met de groote water-partijen en het onovertroffen gazon, in al zijne zomerweelde, op de stillere, meer afgelegen wandelpaden ongestoord door de drukte der groote menigte, in vollen omvang te genieten.

[16.] Om zooveel mogelijk van Londen te zien, kwam het mij doelmatig voor, den terugweg naar Roijal-hotel, een uur gaans ongeveer, boven op een omnibus tot Charing-Cross, af te leggen, en van daar, per Undergroundrailway naar Blackfriars bridge te sporen. De hooge zitplaats op de impériale schenkt eene goede gelegenheid om Piccadillij en een voornaam deel van het Westend, met Trafalgar-Square te bezien, en is de Underground- of Metropolitan railway, eene van de belangwekkendste

9 John Loudon McAdam (1756-1836) introduceerde de macadamwegen, een laagsgewijze wegconstructie.

inrichtingen van den laatsten tijd.

Het verkeer te Londen, met eene bevolking zoo groot als geheel Nederland, dreigde eene onmogelijkheid te worden en zijn deze spoorwegen, door tunnels onder de reuzenstad, eene ware uitkomst. Binnen enkele minuten, legt men de grootste distanties af, en bedraagt het getal passagiers, verre over een millioen per week. In de stations, die geheel afgescheiden, doch zich in de onmiddelijke nabijheid der gewone groote spoorwegstations bevinden, daalt men de trappen af, naar de perrons, en ziet men de treinen met portatief¹⁰ gas verlicht, als heldere stippen, uit de donkere tunnels aansnellen, om even spoedig weder te verdwijnen.

[17.] 't Weinig talrijk beambten personeel, leert den reiziger, zich zelf te redden, en is het een noodwendig vereischte om de opvolging der verschillende stations te weten, wier namen, met duidelyke letters, veelvuldig vermeld staan. Het afroepen toch, is eerder zeldzaam en voor een' vreemdeling bijna onverstaanbaar.

Het punt van uitstijgen te Blackfriarsbridge is regt tegenover 't Roijal hotel.

De matige prijzen, gepaard met zulk eene snelle verwisseling van plaats zijn oorzaak dat men niet zoo angstvallig, op de meerdere of mindere nabijheid der verschillende stadsdeelen, behoeft te letten, en ging ik dus, na de uitmuntende table d'hôte, waaraan een driehonderd-tal gasten deelnamen, denzelfden weg weder terug, iedere vijf minuten toch, passeert een' trein en bragt de eerste de beste omnibus mij van Charing Cross naar Piccadilly. Te voet verder gaande, kwam ik al spoedig in Kingstreet, om een concert in Willis Rooms, vroeger Almack bij te wonen. Aan eene verkeerde opgaaf in de couranten had ik de teleurstelling, eener vergeefsche tocht te danken. Door het eindigen der Londen-season, was dit lokaal gesloten en keerde ik dus naar Piccadilly terug [18.] om de toevlucht te nemen tot St James's-Hall, hoek Regents quadrant, waar evenzeer een concert, doch van minder gehalte gegeven werd. Moore en Burgell's Minstrels, deden zich hooren. Een twintigtal, echte of misschien ook niet echte negers, zong komische liederen met accompagnement van castagnetten en een vrij goed orchest, de uitvoering hoewel niet onverdienstelijk, kon echter niet in de catéorie van werkelijk goede muziek worden gerangschikt. 't Was een uitvoering in den geest van een café-concert, en de hitte, in de zaal, zoo overweldigend, dat ik het einde niet afwachtte, maar naar 't hotel terugkeerde.

Vrijdag 18 Julij;

Wanneer men Bridgestreet doorgaat en de wandeling door Faringdonstreet vervolgt, bereikt men Holborn-Viaduct; eene colossale brug, welke de verbinding daarstelt tusschen de veel hoger gelegen High Holborn- en Newgate straten, die Faringdonstreet kruissen. Deze viaduct op eene belangrijke hoogte, boven den beganen grond, is een meesterstuk van moderne straatbouwkunde en sedert 1869 voltooid. De lengte bedraagt 430 en de breedte 25 meters, en zijn ter zijde in het [19.] muurwerk, gemakkelijke trappen aangebragt, voor de onderlinge communicatie, tusschen de onder- en bovenstraten.

Hier bevindt zich, een hoofdstandplaats van omnibussen, waar ik er eene van, uitkoos, en op de impériale gezeten, Newgatestreet, Cheapside Poultrij, King-Williamstreet en tot over Londen-bridge, de Citij, doorreed; wel is waar een heel eind rijdens, doch zeer intéressant. Opvolgend zag ik Guildhall, het Mansionhouse, de Engelsche bank, de Roijal Exchange en het monument, ter herinnering aan den grooten brand in 1666¹¹, terwijl de hooge zitplaats, een uitmuntend overzigt bood, op de alles overtreffende drukte in deze hoofdpunten der oude stad.

In dit opzigt is Londen-bridge wel het meest merkwaardig. Vóór 100 jaren de eenige brug, is zij op dit oogenblik nog de meest gewigtige, en wordt het dagelijks verkeer, op 100000 personen en 20000 wagens geschat, zoodat ze, den vreemdeling, bij benadering eenig denkbeeld van het reusachtig verkeer in dit deel van Londen kan geven, en tegelijk van het groot talent, der tallooze koetsiers, die op bewonderenswaardige wijze, door de ergste opstoppen, weten heen te mennen.

10 Portatief: draagbaar.

11 In 1666 brandde in vijf dagen het grootste deel van de City af. Koning Karel II beloofde de stad te herstellen en als symbool van deze belofte verrees tussen 1671 en 1676, op de kruising van de Monumentstreet en de Fish Street Hill, een dorische gedenkzuil van ruim 61 meter hoog. Bovenop de zuil was een koepel, bekroond met een urn (Dibbets, *Predikant en toerist*, 184. Frank-Van Westrienen, *De Groote Tour*, 246. Hansen, *Een grote tour*, 18).

Te voet keerde ik over de brug terug en [20.] regts afslaande, door Lower Thamesstreet, kreeg ik eene ware achterbuurt te zien. Deze dicht bevolkte, zeer vuile straat, vol van allerhande neringen, die soms de walgelijkste geuren verspreidden, leidt regtuit naar den Tower.

In het ticketoffice aldaar, moet men wachten, totdat het vereischt getal van 12 personen aanwezig is, dat deze maal niet lang duurde, en voorafgegaan door een' warder of geleider, in kostuum, uit den tijd van Hendrik VIII¹² worden de bezoekers over de thans drooggelegde grachten, deze belangrijke, uitstekend onderhouden oude vesting en voormalige staatsgevangenis binnengeleid. Tal van torens, alle merkwaardig in de geschiedenis van Engeland, omringen, een groot binnenplein, waarop in 't midden, de White Tower verrijst, in 1078 door Willem den Veroveraar¹³ gebouwd, waarvan de kapel van Johannes den Evangelist, een van de best bewaarde souvenirs der Normandische bouwstijl is. Bij het intreden werd beleefd verzocht, de hoeden, af te nemen, uit eerbied, voor deze voor-malige plaats van eerdienst. De overige vertrekken zijn alle tot arsenaal ingericht.

Eene nadere omschrijving van het vele merkwaardige, binnen deze vesting, zoude [21.] te ver leiden, en zijn de geschiedkundige herinneringen, van veel grooter belang voor den Engelschman dan voor den vreemdeling.

Ik zag er evenwel veel, dat mijne bijzondere belangstelling opwekte; onder meer, de Traitor's Gate, een dubbele poort onder aan de Theems, waardoor de staatsgevangenen, werden binnengeleid, de foltertuigen in het arsenaal, en de steen op het binnenplein, berucht door de onthoofding van Anna Boleijn¹⁴, Jane Greij¹⁵ en anderen, en eindelijk het gewelf met de Engelsche kroonjuwelen, wier waarde op 3 miljoen pond wordt geschat. Voor het grootste deel zijn de herinneringen, die de Tower opwekt van diep treurigen aard. Hoe vele koningen, vorsten en tal van hooggeplaatste personen, waarvan zoovele onschuldig, zagen binnen deze muren een gewelddadig einde aan hun leven gemaakt.

Mijne wandeling te voet voortzettende, naar aanwijzing van den platten grond, kwam ik weldra in Crutchard Friars, waar ik in het bureau van Veritas, den Heer W. wenschte te bezoeken, die tot mijn spijt afwezig was, en ging toen naar Fenchierchstreet, om er in de Fenchierchbuildings aan den Heer Siemen eene introductiebrief te overhandigen. Na eene beleefde ontvangst, begaf ik mij naar het dichtbijgelegen station der London- and Blaeker all railway, en spoorde in eenige [22.] minuten, door Londen's oosteinde, naar de West-India Docks.

Het karakter van de stad, verandert, hier gaande weg. De werven, de huizen, de schepen, en alles wat men te zien krijgt, verkondigt de nabijheid der havens; dit hoofdpunt, waar de handelsvloot der grootste Zeemogendheid zich concentreert.

Eene nette groote restauratie, die inwendig evenwel niet medeviel, verschaft, de noodige lunch, en ging ik op goed geluk langs de kaaijen van het ontzettend West-India-Dock, dat eene oppervlakte van 120 bunders heeft en 460 groote West Indievaarders, kan bevatten.¹⁶ Een onafzienbaar woud van masten verrijst van alle zijden, en is de nieuwsgierigheid, door den toestand van rust, waarin deze zeekasteelen, verkeerden, al heel spoedig bevredigd, terwijl de tallooze pakhuizen, hoe nuttig overigens voor den handel, weinig opwekkend zijn, voor een gewoon bezoeker.

Veel boeiender was de terugvaart, met eene Greenwich-Stoomboot, de Theems opwaarts. Aan een van de vele aanlegplaatsen of Piers, behoefde ik maar heel kort te wachten, om zulk een bootje te zien aanleggen, dat als magtigen factor in het Londensch verkeer, eene groote beteekenis heeft.

[23.] De breede rivier, vol leven en beweging, de onafzienbare huizenrijen, de vele bruggen, waar men onderdoor vaart, en de steeds afwisselende passagiers, op de talrijke aanlegplaatsen, aan beide oevers, maken zulk eene tocht, tot eene van de meest intéressante, hoezeer dan ook niet eene, van de snelste, in deze ongeëvenaarde stad; te Blackfriars-bridge komende, steeg ik uit, omdat het nu volgend deel der rivier mij bekend was, en ging per spoor verder, naar de Westminster abdij.

Deze kerk, meer dan zes eeuwen oud¹⁷, in gothischen stijl opgetrokken, vormt een latijnsch kruis, en maakt het inwendige door de onderlinge harmonie der lijnen, een trotschen indruk, waaraan de over-

12 Hendrik VIII (1491-1547). Koning van Engeland.

13 Willem de Veroveraar (1027/8-1087). Hertog van Normandië.

14 Anna Boleijn (1507-1537). Tweede echtgenote van Hendrik VIII.

15 Jane Greij (1535-1554). Gedurende twee weken koningin van Engeland.

16 West India Dock werd geopend in 1802 en is de oudste dokhaven.

17 De bouw van de Westminster abdij begon in 1245.

groote menigte monumenten, wel wat afbreuk doet.

De Westminster abdij is voor den Engelschman, terecht een nationaal heiligdom, een gedenkteeken in deze kerk, is de laatste hulde, die de dankbare natie aan de verdienste harer zonen toekent, doch wordt van den buitenlander, eene volledige kennis, der Engelsche geschiedenis en letterkunde gevorderd, om ze naar eisch op prijs te kunnen stellen. De woorden van Salomo: “Ydelheid der Ydelheden, alles is [24.] slechts Ydelheid”, rijzen soms onwillekeurig in de gedachten, en toch boezemen vele dezer monumenten de grootste eerbied of belangstelling, waaronder die van Hendrik VII¹⁸ en Edward the confessor¹⁹, in de afzonderlinge kapellen uitmunten. Niet minder belangwekkend zijn de beelden van Maria Stuart²⁰ en van koningin Elisabeth²¹ en op het koor, de beide kroningstoelen van al de Engelsche vorsten.

Eene wandeling in de vrije natuur, in het nabijgelegen St James' park, werkte zeer opfrisschend, na de vermoeijende bezigtiging van zoo vele beelden, in de afgesloten ruimte van een kerkgebouw. De aanleg van dit park, met de sierlijke waterpartijen, waarover, eene hangende brug ligt, en het Buckinghampaleis, de résidence der Koningen, aan de westzijde, is inderdaad zeer fraai.

Het late eetensuur in Engeland, doet den voormiddag, tot eene ongekeerde lengte uitdijen, en was er overvloedig tijd, om vóór de table d'hôte, in 't hotel terug te zijn. Na afloop hiervan, werd ik aangenaam verrast, door het bezoek van den Heer W. met wien ik een groot deel van den avond, in aangename gesprekken over onze jeugd en lateren leeftijd verdiept [25.] bleef, en kreeg ik ten slotte, eene aardige teregtwijzing, in het verkeerd berekenen van de afstanden te Londen.

Ik wenschte namentlijk Madame Tussaud's beroemd wassenbeeldencabinet te bezoeken, waarvoor de avonduren, als de geschiktste worden aanbevolen. 't Was negen uur, en meende ik per omnibus tijdig genoeg in Bakerstreet te kunnen zijn, doch vereischte deze rid, 50 à 60 minuten, zoodat de verzameling gesloten was en ik te elf uur, onverrichter zake weder in 't hotel kwam.

Zaterdag 19 Julij.

Deze dag had ik bestemd voor een bezoek aan het Crijstal Palace te Sijdenham, waarheen bijna ieder kwartier, treinen rijden, zoowel van London bridge, Victoria- of Ludgate-hill station; op het laatste dezer drie, als het meest in de buurt, vestigde ik mijne keuze en kreeg er, op nieuw een bewijs van het ontzettend Londensch verkeer. In een kwartier wachters toch, zag ik minstens 20 treinen passeren.

De rid duurt circa dertig minuten, en heeft iedere lijn, haar eigen station, digt bij 't paleis. Van Ludgate hill komende betreedt men, bij het verlaten der coupés, door den High Level ingang, de westzijde [26.] van het gebouw, ongeveer in het midden, waardoor men plotseling, een geheel overzicht, verkrijgt. De eerste indruk, is inderdaad betooverend.

De lange hoofdgallerij, met de vele standbeelden, afgewisseld door welig groen, en tropische planten, die een' vijver omringen, waarin het water, eener groote fontein klaterend nederdaalt, is verrukkelijk.

Het Crijstall-palace, ontworpen naar het plan van Sir Joseph Paxton, de architect van het eerste nijverheids-paleis in 1851, werd, met aanwending der bouwmaterialen hiervan, drie jaar later geopend. 't Bestaat geheel uit glas en ijzer, en heeft de hoofdgallerij, 490 meters lengte.

De kosten van daarstelling, met inbegrip van de torens en nevengebouwen en het fraaije park bedroegen anderhalf millioen sterling en belooft het jaarlijksch onderhoud, ongeveer 60000 £.

Deze colossale inrichting, is in hoofdzaak, aan doorlopende tentoonstellingen, op het gebied van nijverheid en kunst gewijd, en dient tegelijk voor amusements van allerlei aard. De concertzaal, de opera-zaal, en het groot orkest, alle drie in 't midden van het gebouw kunnen ieder 4000 personen bevatten, en bevindt zich boven laatstgenoemde, het geweldige orgel van Graij en Davidson, met 4568 pijpen.

Ter weerszijden van de hoofdgallerij zijn zij[27.]vleugels aangebouwd, alle afgedeeld in aparte ruimten, Courts genaamd, met nabootsingen van de architectuur- en beeldhouwwerken der voornaamste volken, uit ouden en nieuweren tijd, zooals de Bijzantijsche; de Grieksche- de Egijptische; de Alhambra Courts en vele andere. Vooral de laatste is een meesterstuk en verplaatst den

18 Hendrik VII (1457-1509). Koning van Engeland.

19 Edward VI (1537-1587). Koning van Engeland.

20 Maria Stuart (1542-1587). Koningin van Schotland.

21 Elisabeth I (1533-1603). Koningin van Engeland.

toeschouwer geheel in het beroemde paleis, van dien naam in Spanje.²²

Deze hoven of courts zijn aan de noordzijde, terwyl die van den zuidkant voor gewone tentoonstellingen dienst doen, de zoogenaamde Industrial-Courts.

Bovendien geven talrijke vitrines, den bezoeker, gelegenheid, tot aankoop van allerlei luxe-artikelen.

De bovengallerijen zijn bestemd, voor schilderijen en teekeningen, en de buitengallerijen, voor een aquarium, een toovertheater, eene gymnastiek inrichting, een zwembassin, eene *Caméra Obscura* en meer andere.

Het prachtig aangelegde park, beslaat, eene oppervlakte van 80 hectares, en bezit waterwerken met fontein, die de grootste der wereld worden geacht, en die over de 5000 hectoliter water per minuut gebruiken. Jammer dat ze alleen bij buitengewone gelegenheden springen, en ik ze dus niet in werking kon zien, evenmin als de beroemde [28.] vuurwerken. Bijzonder belangrijk is de zóologische afdeling, bestaande uit nabootsing van voor-wereldsche diersoorten, met allerhande vreemde namen, die tusschen dicht heestergewas en waterpartijen, achter in het park, een allerzonderlingst effect maken.

Nog vindt men er, eene cricketplaats, een beerenhuis, apen- en vogelcollecties, een boogschietstandplaats, en zoo ontzagchelijk veel andere zaken, dat een enkele dag, niet eens voldoende uitreikt, voor eene oppervlakkige bezigtiging. Gelukkig dat vele restauraties en buffetten, de noodige steun schenken bij deze allervermoeijendste inspanning.

Onder de <amusementen> die ik trof, behoorden twee uitmuntende concerten, een' vóór- en één' namiddags; de beste die ik in geheel Engeland hoorde, vervolgens een tooverballet en tot slot de bespeling van het groote orgel; terwijl eene wetren van *véloupèdes*, en de sterke touren van een' athleet, mij minder konden boeien.

Om 9 uur s'avonds eindelijk, keerde ik hoogst voldaan per trein huiswaarts, doch onbekend met eene wagenverwisseling, die de conducteurs eenvoudig onvermeld lieten, kwam ik aan Victoria-, in plaats van Ludgate hill station. Gelukkig dat 15 minuten extrasporens, per [29.] underground-railwaj, dit bezwaar ter zijde stelden. Het retourbiljet van Ludgate hill schijnt men voldoende geacht te hebben, althans er werden geene aanmerkingen gemaakt.

Zondag 20 July.

Dikwijls reeds had ik hooren spreken, over de strenge zondagviering in Engeland, maar dit altijd eenigsints overdreven geacht. In werkelijkheid echter vond ik het nog veel erger dan ik vermoed had. De groote drukte der zes overige weekdays schijnt als geheel verlamd, behalve kerkgangers, ziet men bijna niemand op straat; cabs en hansoms zijn hoogst moeilijk te bekomen, alleen voor eene rid naar de verschillende huizen van eerdienst, en zouden ze ook weinig passagiers vinden, want alle winkels, exposities of plaatsen van openbaar gezellig verkeer zijn hermétisch gesloten.

Voor het vervoer naar de stations zijn ze evenmin noodig; de spoortreinen toch rijden niet, met uitzondering van een enkele expresstrein, s'middags, in aansluiting met het internationaal verkeer. De post geeft geene brieven of couranten uit, en staat het heerleger van kantoren in de citij, ledig. De Theems, anders zoovol leven en beweging, verkeert in een' staat van diepe rust; er hangt een waas van onbegrijpelijke neerslagtigheid over geheel Engeland, en wordt in [30.] Schotland deze strenge opvatting van den Sabbath, in de tien geboden voorgeschreven, tot zulk een' streng; bijna belagchelijk uiterste gedreven, alsof de geheele bevolking uit Israëlitzen bestond, zoodat, naar men wilde eerste levensbehoefte van eten of drinken, er dikwijls moeilijk moeten te bekomen zijn. Tot overmaat van verveling, was uit New York een storm aangekondigd, die zich in volle kracht deed gelden; het fraaije weder der laatste dagen, was geheel gekenterd, wind en regenvlagen, woedden als om strijd, zoodat ik den voormiddag maar rustig in 't hotel bleef, en tegen 12 uur, tusschen de buien door, mij op weg begaf naar den Heer W. in Cobornstreet-Bow, in 't uiterste oosteind van Londen; een afstand van anderhalf uur gaans.

Ik koos mijn weg door de Temple, en over het terrein der Templebar, eene voormalige poort der Citij, tusschen Fleetstreet en Strand, waarop in vroeger dagen, de hoofden der misdadigers, na de exécutie, werden ten toongesteld, doch werdt ter bekoming van meer ruimte deze poort in 1878 gesloopt.

Wel is waar, maakte ik zoodoende een omweg, doch vertrouwde op mijn goed gesternte, om ergens een koffijhuis, en daarna een omnibus te vinden waarin ik goed [31.] slaagde. In Fleetstreet, bekwam ik een uitmuntend kop koffy, in een klein café, waarvan de deur met groene gordijnen was gesloten,

22 Het Moorse paleis Alhambra in het Spaanse Granada werd vanaf 1333 gebouwd.

en trof ik in Ludgatehill, een omnibus, die in drie kwartier, het punt mijner bestemming bereikte, hetwelk te voet, met de inmiddels vernieuwde buijen, weinig bekoorlijks, zoude hebben opgeleverd. Den geheelen verderen dag, bleef het onmeedoogend doorregenen, zoodat de vroeger ontvangen uitnoodiging van den Heer W. om dien zondag, in zijn gezelligen huisselijken kring te komen doorbrengen, mij dubbel welkom was, terwijl het troosteloos weêr later in een echten storm ontaarde. Op dezelfde wijze, als ik s'morgens was gekomen, keerde ik s'avonds terug, met dit onderscheid evenwel, dat ik vrij langen tijd, door zeer natte straten moest loopen, alvorens een' omnibus te treffen, die daarbij slechts tot aan de beurs reed, waar gelukkig, eene andere, klaar stond, in aansluiting voor den verderen rid.

Zeër opmerkelijk waren de helder verlichte jenever-paleizen, die de meer afgelegen wijken van Londen, zoo berucht maken, en die schitterend afstaken, tegen de rijen donkere woningen, aan weers-zijden.

Bij Fleetstreet teruggekeerd, vond ik [32.] gelegenheid tot soupeeren, in eene restauratie van het matigheidsgenootschap, waar, in tegenstelling met de tapperijen, alle wijn en spiritualiën streng worden geweerd, en alleen koffij of thee, met allerlei warme en koude vleeschspijzen te bekomen zijn.

Maandag 21 Julij.

Nog altijd onder den invloed van den storm, was dezen morgen het weder hoogst onaangenaam en juist geschikt voor het bezoeken van tentoonstellingen. Ik koos om te beginnen, de National Gallerij, die ik met de Undergroundrailwaj tot Charing Cross, kon bereiken, doch daar komende, reed ik vooraf met een omnibus naar Bondstreet, om er een entreebiljet te koopen, voor de Italiaansche Opera in Covent Garden.

Het fraai gebouw der National-Gallerij staat op een terras, langs de noordzijde van Trafalgar Square, een van de mooiste pleinen, waarop de gedenkzuil van den grooten admiraal Nelson²³ prijkt, die in den zeeslag bij Trafalgar sneuvelde. Deze square, die het middenpunt, van het groote vreemdelingen-verkeer in Londen vormt, dankt er den naam aan, en bevinden zich daar bovendien nog, de standbeelden van Haveloch²⁴, Sir Charles Napier²⁵ en van George IV²⁶. De gallerij in 1832 gebouwd [33.] werd in 1860 belangrijk vergroot en eerst in 1876 voltooid. Zij bevat 1100 schilderijen in 13 zalen waarvan eene oppervlakkige bezigtiging, reeds een geruimen tijd vereischte, en de beschrijving, hoe beknopt ook, mij onmogelijk is. Dit zelfde geldt van het South-Kensington Museum, waar ik vervolgens per spoor in weinige minuten, heenreed. Dit ligt ten zuiden van Hijdepark, in Bromton, een fraai deel van Londen's westeind. Bij de oprichting heeft men zich ten doel gesteld: de bevordering van de schoone kunsten, door opleiding van bekwame onderwijzers, het grondvesten van kunstschoolen, het houden van examens, en prijsuitdeelingen, en het tentoonstellen van al zulke voorwerpen, die op kunst betrekking hebben, hetzij die door aankoop, of tijdelijk door bruikleen, in bezit der inrichting zijn gekomen.

Bij uitstekendheid is men hierin geslaagd en is de verzameling, die uit schilderyen, beeldhouwwerken, antieke meubelen, porcelein, glas, brons, zilverwerk en een schat van andere voorwerpen bestaat, van zulk eene uitgebreidheid en zoo belangrijk, dat er weken noodig zijn, voor eene goede bezigtiging.

Het bezoeken van twee zulke belangrijke Musea, onmiddelyk achter elkaar, was zeer ondoelmatig, doch bragt het slechte weder, eene geheele omkeering, in mijne te voren [43.] beraamde plannen. De inspanning, is zoo groot en stijgt de vermoeidheid, zoo wel van ligchaam als van geest, tot zulk eene hoogte, dat men ter naauwernood, de meest belangrijke zaken, een blik waardig keurt, trotsch de lange pauze, die ik mij gunde, in de uitmuntende restauratie, welke in het gebouw aanwezig is.

Hoogst verblijd zag ik dan ook het weder iets opklaren hetwelk mij eene wandeling in Hijdepark veroorloofde, om door verandering van tooneel, afwisseling te zoeken en daardoor rust te bekomen, voor den overspannen geest. Een fraai landschap, zelfs bij min gunstig weder, overtreft op den langen duur, alle kunstwerken, hoe uitstekend ze ook zijn mogen. De aandacht verzwakt en wijkt ten laatste geheel af, waar de natuur immer blijft boeijen.

23 Horatio Nelson (1758-1805). Engels admiraal.

24 Niet nader getraceerd.

25 Niet nader getraceerd.

26 George IV (1762-1830). Koning van Engeland.

Mijn' weg leidde naar het nog niet bezochte meer westelijk gelegen deel van het park dat aan de Kensingtongardens grenst.

Hier prijkt het Albert Memorial, door de Engelsche natie opgericht, ter eene van den Prins Gemaal²⁷, welk standbeeld van verguld brons, in zittende houding, onder eene gothische Baldachin is geplaatst en door de groote hoogte van 53 meters, reeds in de verte zichtbaar is.

[35.] De sierlijke brug over de Serpentin-river overgaande, kwam ik eindelijk weder aan den uitgang bij Park-Corner en ging per omnibus en verder met de spoor naar 't hotel terug.

Te halfacht uur, na afloop van de even als altijd zeer goede table d'hôte, reed ik met allervrees-selijksten regen naar de Italiaansche Opera in Covent-Garden.

De plaats, die ik zoo zorgvuldig had uitgekozen in het amphithéater, regt tegenover het tooneel, viel zeer tegen. In afwijking van de benamingen te Amsterdam, was hier het amphitheater, hoog boven in 't gebouw, waar eene meer dan tropische warmte heerschte en de zitplaatsen, zoo uiterst eng waren, dat de uitstekende uitvoering der *Aïda* van Verdi²⁸, met Adeline Patti, in de rol van *Aïda*, helaas! veel voor mij verloor; bijna verdoofd door de hitte, zag ik mij genoodzaakt, nog vóór het einde der voorstelling, het gebouw te verlaten, hoe wonderfraai de uitvoering ook wezen mogt.

Dingsdag 22 Julij.

Gelukkig had de storm, den vorigen avond zijne laatste krachten verspild, en was het vriendelijk zonlicht, in vollen luister teruggekeerd.

Voor den uitstap naar Hampton, de platte grond van Londen raaplegende, ging ik [36.] met de districtspoor, naar het eerstvolgend station op de Victoria kade. Temple Station genaamd, en van daar te voet, over de prachtige Waterloo-bridge, een van de fraaiste bruggen te Londen, die over hare geheele lengte van 420 meters, een kostelijk gezigt over den Theems op- en afwaarts biedt. Aan de Surreij-zijde, door Waterloo Road, bereikte ik weldra Waterloostation, van den Zuidwesterspoorweg, waar ik om half elf vertrekkende, in drie kwartier het doel der tocht bereikte.

De baan loopt geruimen tijd, over een viaduct, boven de huizen en straten der stad heen, eerst bij de tweede halte Clapham Junction, krijgt men een vrijen blik in het liefelijk, heuvelachtig, echt Engelsch landschap.

Het paleis van Hampton-Court ligt te midden van prachtige bosschen, aan den linkerkant van den Theems, met het kleine dorp, en het station, ter regter zijde van de rivier; eene oude boogbrug, verbindt de beide schilderachtige oevers, terwijl de afstand, ter naauwernood, tien minuten gaans bedraagt. Het voormalig koninglijk slot²⁹ is een trotsch gebouw. Het omvat drie groote binnenpleinen, de Entrance Court en Fountain-court, waarop [37.] tallooze ramen uitzien. Sedert 1755 heeft het opgehouden koninglijke résidence te zijn en werden de bovenzalen toen voor de groote Roijal Picture Gallerij ingericht, die dagelijks voor het publiek gratis te bezichtigen is. Onder de groote collectie schilderijen zijn er vele, die zeer uitmunten, doch valt het licht, door de zijramen, niet overal, even gunstig, zooals met de tegenwoordige inrichtingen, waar ramen in de plafonds worden aangebragt.

De vertrekken hebben hierdoor, hun voormalig karakter van vorstelijke zalen behouden, even als het uitzigt in het prachtig park gespaard is gebleven.

In de achtste zaal "de King's Writing Closet", is de spiegel voor den schoorsteen, in den hoek, zoodanig geplaatst, dat die het geheele vertrek, zonder eenige uitzondering afspiegelt. Het park met zijne waterpartijen, zijne prachtige lanen, en sierlijke bloemperken, in oud franschen stijl, prijkt met onvergelykelyk gazon en is, even als den privaattuin voor ieder toegankelijk. In dezen laatsten, munt een wijnstok uit, van het jaar 1769, met een stam van 8 palm omtrek, en ranken van 33 meters in de lengte.

27 Albert van Saksen-Coburg-Gotha (1819-1861) was gehuwd met Victoria (1819-1861), koningin van Groot-Britannië en Ierland.

28 De Italiaanse componist Giuseppe Verdi (1813-1901) componeerde de opera *Aïda* in 1871.

29 De bouw van het in rode baksteen uitgevoerde Hampton Court werd in 1515 begonnen door kardinaal Thomas Wolsey en in 1536 voltooid door koning Hendrik VIII (Lacey, *Hendrik VIII*. Dibbets, *Predikant en toerist*, 141).

Hampton-Court
Hoofdingang

Hampton-Court
2de binnenplein of Clockcourt

Hampton-Court
Westfront

Na de zeer boeiende bezigtiging, begaf ik mij naar het Mitre hotel bij de brug, waar de eetzaal, een' fraai vergezigt schenkt, op [38.] de aanvallige Theemsoevers, en de afwisselende beweging op straat. Te voet ging ik toen, in een half uur, naar het dorp Teddington. De weg loopt door de beroemde laan van het Bushijpark, een koninklijk domein dat aan het park van Hampton Court grenst, en hiermede, als 't ware, één geheel vormt. Het dorpje Teddington is niet groot, maar heeft vele nette villas in een lieve omgeving.

Ik kwam er te half drie, en ging onmiddellijk per trein naar Richmond, welke rid maar een kwartier duurde.

Deze kleine stad, op een heuvel, aan den regter Theemsoever, heeft eene ongemeen fraaije ligging; er heerscht blijkbaar veel welvaart, de straten zijn breed, en levendig en de kaai langs de rivier, met twee bruggen, de een voor den spoorweg, en de andere voor het gewoon verkeer, biedt allerbekoorlijkste vergezigten, op de heuvelachtige oevers, met fraaije villas, die allerwege tusschen het dicht groen doorschemeren.

Het koninklijk kasteel, hetwelk de stad vroeger bezat, werd, in 1648, op bevel van het Parlement gesloopt, en is een steenen poort in Richmond Green, daarvan het eenig overblijfsel. Voor eene wandeling in Richmondpark, 900 Hectarès groot, aan den [39.] linker Theemsoever, schoot de tijd te kort, met het oog op een bezoek te Kew. De afstand tusschen deze beide plaatsen, legde ik, per spoor, in 5 minuten af: en ging onmiddellijk naar de "Botanisch Garden". Deze tuin, teregt wereldberoemd, bevat een tal van trekkasten, met de prachtigste orchidéën, varens en cactussen; een groot palmenhuis, een tropisch verwarmd gebouw, voor de victoria-régia, verder een groote vijver, in de open lucht en een fraaijen schat van allerlei vreemde plant- en boomsoorten, waaronder Ceders van den Libanon uitmunten. De aanleg is zeer mooi, en het gazon, zooals dit in Engeland te verwachten is, uitstekend, met eene keur van bloemen, tot in het oneindige. Alleen vond ik het jammer, dat de allesoverheerschende mode, alleen mozaïkperken huldigt, die hoezeer dan ook in de meest afwisselende vormen, toch eene zeker mate van stijfheid geven, welke afbreuk doet aan den Engelschen stijl van tuinaanleg, en meer overeenstemt, met de oude fransche vormen. In een van de sèrres, trok eene prachtige fuchsia, als klimplant, tegen de ramen geleid, bijzonder mijne aandacht.

Het dorpje Kew is geheel onbeteekenend, en het stadje Brentford aan den anderen oever van de Theems een weinig, maar niet veel belangrijker.

[40.] In het eerste evenwel bestond eene eigenaardigheid, die ik nergens anders gevonden heb, namentlijk, verscheidene theehuizen, misschien een twintigtal, op rij af, langs Kew-Green, eene groote weide. In een van deze tegelijk, een' banketbakkerswinkel, schonk men mij, op eene bovenkamer, uitmuntende thee, wel is waar voor veel geld.

Middelertijd was het zeven uur geworden, en keerde ik per spoor, direct naar Londen terug, tot Waterloo station, en ging verder te voet over de brug, en door het Strand, eene breede fraaije straat, evenwijdig met de Theems, tot Charing-Cross en per omnibus, naar Regent Circus bij Piccadilly, om op muzikaal gebied, weder een paar teleurstellingen te ondervinden.

In Critérion, een groot fraai gebouw, werd dien avond, comédie gespeeld, en vond ik de Pavilion Musikhall, in de nabijgelegen Tichbornestreet bij Haijmarket voor goed gesloten. Een politieagent, deelde mij, op voorkomende wijze, eene deugd, waarin dit kader te Londen bijzonder uitmunt, mede, dat, gebrek aan belangstelling, voor goede concerten, hiervan de oorzaak was. De groote massa van het publiek, bezocht hoofdzakelijk, de opéras en théâters, en de mindere standen, de geheel onbelangrijke Musikhalls [41.] in den geest van Cafés-Concert, welke mededeeling geheel overeenstemde met die van den orkest-dirigent in het Crijstapalace.

De "refreshmentroom" in Critérion is een bezoek overwaard; 't is een fraai lokaal, en kan voor Londen, als eene bijzonderheid, worden aangemerkt, omdat de Cafés, zooals op het vasteland, er tot de uitzonderingen behooren. Men vindt er slechts taprooms, waar staandevoets, voor de toonbank, verschillende bieren of spiritualiën verkrijgbaar zijn.

Dewijl het middagmaal er bij ingeschoten en door de lunch in Hampton, maar onvolledig vervangen was, begonnen de rechten der maag zich langzamerhand te doen gevoelen. Eene flink uitziende restauratie in Villiersstreet, naast het Charingcrossstation, scheen zeer uitlokkend, en was 't er puik, doch bleek het eene tempérance inrichting, te zijn, waar geen wijn wordt geschonken. De hier gepredikte matigheid, heeft echter hare grenzen, daar ik op aanraden van een naast mij zittend heer, door de "barmeid" tegen medezending van geld, uit een naburig wijnhuis, wijn liet halen, waaruit alweer bleek, "qu'avec le ciel il y a des accommodements", terwijl ik mijn geweten, er niet door bezwaard gevoelde, in ieder geval minder dan mijne gehoorzenuwen, bezwaard [42.] werden, door de muzyk, in eene Musikhall in diezelfde straat, en toch was hier de uitvoering, in hare soort, nog vrij goed.

Woensdag 23 Julij.

Van het noordwestelijk deel van Londen, tot dusver nog weinig gezien hebbende, besloot ik hieraan, den voormiddag te wijden en ging te voet tot Farringdonstreetstation, en met de underground spoor naar Portland-Road, in de nabijheid van Regent's park. Dit is een der grootste openbare wandelplaatsen van Londen; het beslaat 190 Hectares en plagt in vroegeren tijd, vóór George IV³⁰, den naam van Marijlerbone park te dragen. Verscheidene privaat perzonen hebben er villas gebouwd, en bezitten drie gezelschappen, de Botanical- de Fonopholite- (boogschutters) en de Zoölogical societij uitgestrekte terreinen.

Laatstgenoemde aan de uiterste noordzijde gelegen was het doel mijner tocht, waarvoor ik het park, in zijne volle lengte moest doorwandelen. Het statig geboomte, 't heerlijk gazon, met zijne fraaije bloemperken, opgeluisterd door helderen zonschijn, geeft een ongekend gevoel van rust. Men zoude niet vermoeden, zich te midden eener reuzenstad te bevinden, wier altijd durende drukte, verre buiten [43.] de omheining als teruggedrongen wordt.

De weinig talrijke wandelaars, nemen het gevoel van te groote eenzaamheid weg, zonder de aange-name kalmte te verstoren, welke de natuur hier, met zoo milde hand biedt. De Zoölogische tuin bevat eene zeer rijke verzameling van dieren, die in sommige opzigten, Artis in Amsterdam veel overtreft, zooals onder anderen de giraffes en olifanten, doch ook ten deele daarbij moet achterstaan, vooral in den aanleg, waar Hollandsch hoofdstad het verreweg wint. Even als deze, is het terrein in twee ongelijk groote helften verdeeld, te zamen verbonden door een' tunnel, onder den openbaren rijweg en eene brug over een breed kanaal. Dit kleinere deel van den tuin bevat de roofvogels en de monsterschildpadden, waarvan sommigen, eene schaal van meer dan eene el diameter hebben, en schonk de geheele inrichting, mij eenige regt aangename uren. Op een van de fraaiste punten bevindt zich de goede restauratie.

30 George IV (1762-1830). Koning van Engeland.

Weder te Portland-Road-station teruggekeerd, spoorde ik, naar het opvolgend station van Bakerstreet, en deze mooie breede straat, een eind ver, doorgaande, bereikte ik weldra het kabinet van madame Tussaud. Onwillekeurig denkt men, aan de wassenbeelden spellen, van vroeger dagen, op de kermis, [44.] en brengt men een bezoek aan dit museum, omdat het nu eenmaal beroemd geworden is.

Aangenaam ziet men zich evenwel verrast, doordat de groote réputation, niet alleen volkomen verdiend is, maar de verwachting verre overtroffen wordt. De beelden zijn fraai gevormd, de costumes frisch, en de groepen zoowel als de enkele personen, vormen trouwe copiën van de meest belangwekkende menschen, van den vroegeren tot op den tegenwoordigen tijd.

Zelfs de gebeurtenissen der laatste dagen, voor zoover, die het publiek belang raken, zijn onmiddelyk in beeld gebracht, getuige de leden van het Berlijnsch Congres³¹; en het beeld van den pas in Zululand, gesneuvelden prins Louis Napoléon.

Niet minder intéressant is de “Chamber of horrors”, waar de grootste misdadigers zijn voorgesteld, en ook reeds vermeerderd met die, van de laatste dagen, onder anderen D^e Nobiling die den moord-aanslag op den Keizer van Duitschland³² bedreef, en de Tourville die zijne vrouw op de Stelvio-pas, achter Trafoi van de rotsen, in de diepte te pletter, had geworpen; terwijl eindelyk in de “Golden Chamber” de reliquiën van Napoleon I³³, in grooten getale, door authentieke bewijzen gestaafd, zeker, tot de meest belangrijke voorwerpen der collectie behooren.

[45.] Zeer tevreden over den langen, welbesteedden voormiddag, keerde ik, op dezelfde wijze, als ik gekomen was, weder huiswaarts, omdat de rid per omnibus, hoewel die meer te zien geeft, wat al te lang duurt.

Des avonds wandelde ik naar de Roijal Music Hall in High Holborn, waar kleine operettes, burlesque scènes, en tours de force werden gegeven; wel is waar, niet onverdienstelijk, maar zoude een flink concert, mij meer welkom zijn geweest.

Op mijn terugkeer naar 't hotel zag ik een zeer aardig, werkelijk tooverachtig effect, te weeggebracht door de lange rijen van gaslantaarns in de onafzienbare High Holbornstreet, en boven van de viaduct af, door Faringdonstreet 't welk aan eene groote illuminatie deed denken, en was nu mijn kort bezoek aan Engeland's hoofdstad, alrede tot een eind gekomen. Jammer dat de omstandigheden geen langer oponthoud veroorloofden, doch kan ik altijd met genoegen terugzien, op het vele merkwaardige, dat ik in zoo weinig dagen, mogt aanschouwen.

Donderdag 24 Julij verliet ik om 7 uur het uitstekend Roijal hotel, en reed, per hansom, naar Londenbridgestation, en een half uur later naar Brighton, tegen alle verwachting met regen, ofschoon de barometer, voortdurend [46.] goed weer bleef teekenen. Gepaard met nevel belemmerde deze, het uitzigt nog al, op de zeer afwisselende streek; de baan loopt door eenige tunnels, en kwam de trein te 10 uur te Brighton.

Deze stad, met 103000 inwoners, ligt aan een groote, ondiepe bogt, van het Engelsch kanaal tusschen de landspitsen van Beachij Head en Selsea Bill; van de noordzijde beschut, door heuvelreeksen, waar de huizen tegen aan gebouwd zijn. Het is de drukst bezochte badplaats, in de nabijheid van Londen, met een jaarlijks bezoek, van over de 50000 badgasten. Zij strekt zich in groote lengte, langs het strand uit, met eene rij van prachtige huizen en hotels, welke een onbelemmerd uitzigt genieten op de onmetelijke zee, en op de breede esplanade, die voorzien is van goede borstweringen en toegang geeft, tot twee piërs.

De nieuwe of Westpier, 350 meters ver in zee, dateert van het jaar 1866 en vormt het groote aantrekkingspunt voor de vele bezoekers; het perspectief is er inderdaad prachtig.

Te midden van de nimmer rustende golven, ziet men in de verte, tal van stoombooten en zeilschepen het Kanaal passeren, terwijl rugwaarts, de groote stad, met haar druk gewemel de aandacht boeit. Aan het uiterste einde van de Pier, bevinden zich de [47.] muziektent en verschillende paviljoenen, voor winkeltjes of cafés, alles uiterst net, veel overeenkomst biedende, met het dek van een stoomboot.

31 Tijdens het Berlijnse congres in 1878 werd de Vrede van San Stefano tenietgedaan door de westelijke mogendheden. Rusland moest met een minder gunstige regeling genoegen nemen, haar expantie - in Bulgarije - werd beperkt.

32 De revolutionaire strijd van de Duitse arbeiders voor de sociaal-democratie veroorzaakte in de zomer van 1878 twee moordaanslagen op Willem I, koning van Pruisen en sedert 1871 Duits keizer (*Die Hohenzollern einst und jetzt*, 24).

33 Napoleon I Bonaparte (1769-1821). Keizer van Frankrijk.

Even als op deze, kan men ook hier, door trappen afdalen, doch met dit belangrijk onderscheid, dat men onder de brug, over ijzeren platen en roosters, juist boven de oppervlakte van de zee gaat, dat door het klotsen van het water, in de halve duisternis, een zeer “unheimisch” toneel oplevert.

Het weder had zich intusschen, ten goede gewend en brak de zon door, doch bleven de beide meer verwijderde landspitsen, door de nevelen nog onzichtbaar.

Digt aan 't oosteinde der esplanade, staat het merkwaardig aquarium, waarvoor Brighton teregt beroemd is, en waar men in 40 réservoirs, van welke sommige eene buitengewoon groote afmeting hebben, de zeldzaamste en prachtigste gekleurde visschen ziet rondzwemmen. Zeehonden, aligators en allerhande zeedrochten, krijgt men te aanschouwen.

Het uitwendige van het gebouw is onaanzienlijk en ligt even als al die inrichtingen, half in den grond, doch is het van binnen zooveel te fraaijer. In het midden bevinden zich kunstmatige grotwerken, met kleine cascades en bassins, overschaduwde door tropische planten, terwijl een klein orkest, als tusschen [48.] het groen verscholen ligt, waar zich een zeer goed muzykcorps deed hooren.

In een van de achtervertrekken stond een fraaije automaat ten toon gesteld, en was de voorzijde van het gebouw, voor leeszaal en restauratie ingericht, waar ik zeer goed maar zeer duur dineerde.

Het plat, terrasvormig dak, als bloemtuin ingericht, biedt een prachtig zeegezicht, met de oude, of Chain Pier dicht in de nabijheid.

Deze in 1823 gebouwd en 335 meters lang, heeft hoezeer anders van vorm, als de Westpier, daarmede veel overeenkomst, en is het uitzicht al even fraai.

Hier verliet ik nu het strand, en ging de stad van de oostzijde weder binnen, daar ik s'morgens het meer westelijk deel had gezien. In de vorige eeuw was Brighton weinig meer dan een visschersdorp, en kan dus onder de steden van nieuwere dagteekening, worden gerangschikt; 't is eene nette fraaije stad, die een' aangenamen indruk maakt, vooral in de omgeving van het Roijal Pavilioen, hetwelk tot voor 30 jaren een koninklijk paleis was³⁴, doch sedert toen, als eigendom van de stad, voor bals en concerten, en vele andere doeleinden ten gebruike dient.

De fraai aangelegde, belommerde tuin [49.] hoezeer niet heel groot, bood mij, eene heerlijke wandeling tot dat om vier uur de trein naar Portsmouth vertrok.

Ook deze rid beloofde veel schoons, en overtrof die nog ver de verwachting; ter linkerzijde, het uitzicht op de onmetelijke zee, en regts op boschrijke hoogten, verlevendigd door verschillende plaatsen, waaronder Chichester eene stad van bijna 9000 zielen, de voornaamste is.

Om 6 uur kwam de trein te Portsmouth, doch schoot de tijd te kort, om de stad te gaan bezien, wanneer ik s'avonds het eiland Wight nog wilde bereiken. Over het stationsplein loopt eene brug of meer eigenlijk, eene viadukt, minstens 30 à 40 treden, boven den beganen grond, met een apart perron, voor de treinen, bestemd voor het havenstation, en heeft men vandaar, een prachtig panorama over een groot deel der stad, deze afstand wordt in zeven minuten doorgespoord, in aansluiting met de stoomboot, welke daarna onmiddellijk vertrekt.

De overtocht naar het eiland Wight, overtreft in liefelijkheid, vooral op een fraaije, zonnigen avond, zooals mij te beurt viel, alles wat ik, tot dus ver zag. Zij is in een woord verrukkelijk schoon. De haven van Portsmouth, anderhalf uur lang, loopt in den vorm van een [50.] groot meer, landwaarts in, ten noorden, omzoomd door boschrijke heuvels met tal van huizen en verscheidene forten. De oostzijde van den breeden havenmond, wordt ingenomen door de stad met de marine établissements, en ligt op den westelijken oever, daartegenover, het dorp Gosport, met groote proviandmagazijnen, en verder de reede van Spithead. Buitengaats rust de blik, op de schilderachtige, met bosschen bedekte heuvelrijen van Wight, ter zijde begrensd door het groote watervlak van het Engelsch kanaal, waar te midden der golven, zich een paar forten bevinden, tot bescherming van Portsmouth's haven.

Het tooneel wordt verlevendigd door een massa schepen, ten deele voor anker, ofwel met volle zeilen, de haven in of uitlopende, plezierjachten, en stoombooten van allerlei kaliber, zelfs tot de kleinste veerbootjes toe, en dit alles opgeluisterd, door de helder ondergaande zon, die een betooverend licht van allerlei kleurschakeringen, goud en groen, rood geel en oranje, over land en zee uitstort.

Langzamerhand komen de huizen van Rije op het eiland Wight in het gezicht, trotsch verheffen zich de torens van Osborne-house boven het geboomte en is in [51.] twee uur tijds de verrukkelijke tocht volbragt, die trouwens bij ongunstig weder of storm, een contrast kan opleveren, dat verre van

34 Het Royal Pavilion werd in 1783 - in Indiase stijl - gebouwd door koning George IV.

aangenaam zal zijn.

De boot stopte aan de Pier, de tramwagens stonden klaar, voor het vervoer van de passagiers naar den vasten wal, en nam het Eagle hotel, regt tegenover de kaai, mij als gast op.

Het stadje Rijn, een der hoofdaanlegplaatsen van het eiland, heeft zich, door het steeds aangroeiend getal vreemdelingen in korte jaren zeer uitgebreid. De breede straten, met ruime trottoirs, voor een deel, tegen de heuvelen opwaarts loopende, zijn in de buitenwijken, ter weerszijden ingesloten, door blinde tuinmuren; een stelsel van afzondering, dat vrij algemeen in heel Engeland wordt gehuldigd, en een' onaangename indruk maakt.

Vrijdag 25 Julij.

Eene wandeling over de esplanade, en over de fraaije pier, die 2250 voet of een kwartier gaans, in zee uitspringt, vulde de tijd aan, vóór het vertrek van de spoor. Het uitzicht over den Solent, zooals de zee-arm, tusschen het eiland en den vasten wal heet, naar de tegenovergelegen kusten van Hampshire, met Portsmouth in de verte, en rugwaarts op de heuvelen van Wight, bedekt met weelderig groen en als bezaaid met villas, en eindelijk op de [52.] huizenrijen der stad zelve, is buitengewoon bekoorlijk. De luttel wind, deed de schepen die de heldere wateroppervlakte trachtten door te zeilen, maar traag vorderen, en schitterden zee en land in het licht der gouden morgenzon.

Te 9 uur, verliet ik het Eaglehotel, in Baedeker en Black als eerste rang opgegeven, doch, met uitzondering der prijs, eerder tweeden, zoo niet van den derden rang bleek te zijn.

De tramwagens over de pier, en verder over de esplanade loopen in 10 minuten, tot aan den trein, en deze in 20 minuten naar het dorp Shanklin, terwijl eene fraaije saloncoupé eerste klasse, ruim gelegenheid schenkt, om het allerliefste, welbebouwde landschap met zijn fraai hout en de dorpjes Brading en Sandown te aanschouwen.

Shanklin-klippen - eiland Wight

Bij aankomst expédiëerde ik, mijn koffer, per opvolgende trein naar Ventnor, en telegrafeerde, over de parapluie, die in de coupé, was blijven staan, waarna ik in het dorp, een' gids ging zoeken. In de eerste herberg de beste, gaf men mij een knaap van dertien jaar mede die goed berekend was, voor het eene deel zijner taak, het dragen der kleine bagage, doch merkelyk te kort schoot in de andere helft: het aanwijzen van den [53.] weg, die hem geheel onbekend was, doch die zich gelukkig, als van zelf, met behulp mijner kaart aanwees.

Het dorp Shanklin, in een vriendelijk dal, ongeveer 90 meters boven de zee, gelegen, is in korte jaren van een onbeduidend vlek met 350 zielen tot eene aanzienlijke badplaats aangegroeid, en telt nu reeds ver over de 2000 inwoners. Het schilderachtig dorp doorgaande bereikt men weldra, het glanspunt van

de omgeving: de Shanklin Chine, eene naauwe kloof, waardoor een beekje tusschen het weelderigste groen, omlaag vliet, en zich zeewaarts spoedt.

Eene rij trappen afgaande, kwamen, ook wij in korte oogenblikken onder aan het strand, dat eenzaam en verlaten, zich aan den voet van hooge geheel loodrechte rotsen uitstrekt, en dat eerst nog al vrij breed was, maar achter Luccombe Chine, eene kloof als die te Shanklin, doch minder fraai, hoe langer zoo smaller werd, doordat de vloed verontrustend kwam opzetten. De grond geraakte geheel doortrokken van zeewater, en besloot ik de strandwandeling maar te staken, en door de Chine naar boven te klimmen, hetwelk verderop, tegen de steile rotsmassas, wel eens eene onmogelijkheid zoude kunnen blijken.

Lastige trappen van ongelijke hoogte in de rotsen uitgehouwen, maakten deze klim [54.] nog al vermoeijend, doch boven gekomen, had ik de voldoening, van de bewoners eener hut, de noodige aanwijzing van den weg te erlangen, met de bemerking, dat het strand verderop bij vloed gevaarlijk werd, waaruit de weinige kennis van mijn gidsje ten volle doorstraalde, en wist hij van den verderen weg al even weinig.

Het paadje dat wij nu te volgen hadden, liep door een prachtig boschrijk landschap, langs eene bergstorting de "Landslip", en een kwartier later door Bonchurch, een allerliefst, romantisch dorp, met fraai aangelegde tuinen, rondom de talrijke villas, en met onvergelykelyk prachtige, telkens afwisselende uitzigten, op de boschrijke hoogten aan de eene- en op het uitgestrekte zeevlak aan de andere zijde.

Het veel geprezen, zacht klimaat van het eiland Wight vertoonde zijn' invloed hier, in volle mate; mijrthe, fuchsias, verbénas, clianthus en nog vele bloemen en heesters meer, kunnen in de open lucht blijven overwinteren, dank zij de golfstroom die geheel noordwestelijk Europa eene mildere temperatuur schenkt.

Twintig minuten verder ligt het dorp Ventnor aan de zuidkust van het eiland.

Te 12 uur daarkomende, ging ik onmiddellyk naar het station, waar ik de verloren parapluie, en een oogenblik later bij de komst [55.] van den trein, mijn koffer terugvond, en nam ik nu plaats in de omnibus, die door het zeer fraaije dorp rijdende, mij aan het Marine hotel afzette.

Men gaf mij eene lieve kamer, met uitzigt over de zee, en over een lager gelegen deel van het dorp met het strand.

Ventnor - eiland Wight

Marine Hotel te Ventnor

't Hotel was uitstekend en first-rate, en bewees ik, na mijne tocht, alle eer aan de goede lunch.

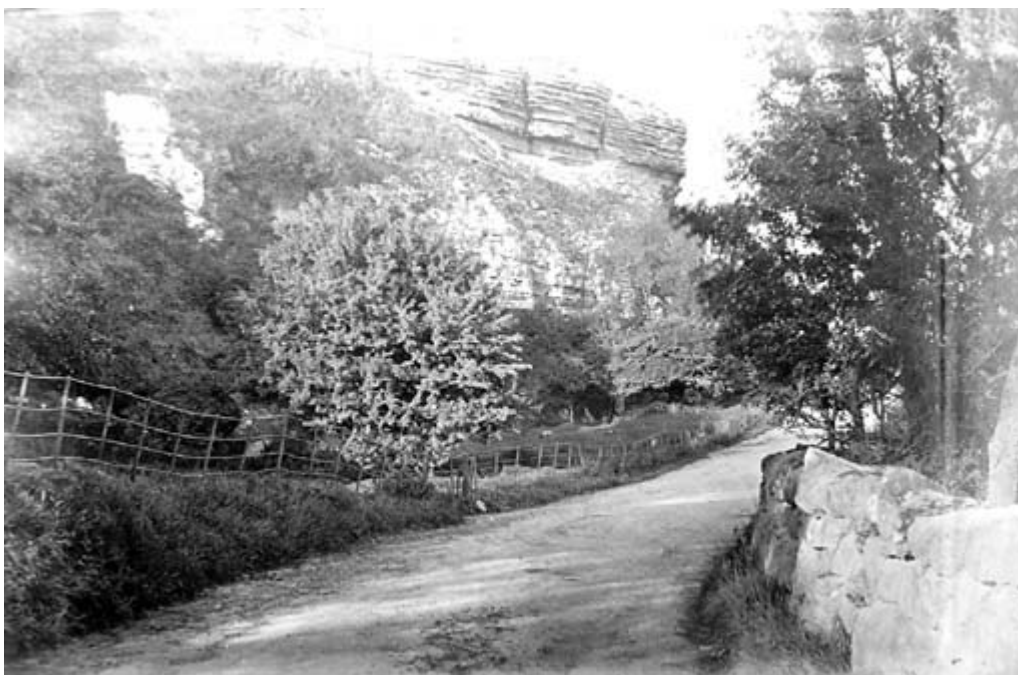
Een bezoek aan de pier was nu wel het eerst aan de beurt, die behalve het altijd trotsche zeegezicht, een' fraaijen blik rugwaarts op Ventnor schenkt, dat amphithéaterswijze tegen de rotsklippen is gebouwd. Inderdaad een prachtig panorama, hetwelk doet denken aan de dorpjes in Zwitserland, welke tegen de berghellingen liggen, doch hier met de groote open zee in front.

De stad Ventnor, dagteekent van den nieuweren tijd, en is uit de moderne badplaats, het voormalig visschersdorp, geheel niet meer te onderkennen. Elégante villas, groote winkels en magazijnen, kerken, hotels, en woonhuizen in elken bedenkelijken stijl zyn, van alle zijden, verrezen, en maken eene wandeling door de plaats, zeer belangwekkend, doch veel intéressanter nog, is een uitstap naar de Blackgang-Chine, waarvoor de eigenaardig ingerichte omnibussen, bij mooi wêer, bijzonder geschikt zijn. Binnenin is slechts plaats voor vier- doch [56.] bovenop, voor 16 à 20 personen, wel wat topzwaar, doch genieten de passagiers, er een onbelemmerd uitzigt, naar alle zijden. Deze rid van een uur lang, is een van de grootste glanspunten, van het geheele eiland.

Het landschap is ongemeen liefelijk en tegelijk verheven trotsch, met telkens afwisselende vergezigten, tusschen het zwaar houtgewas, door, op de zee, terwijl steile loodregte rotsen, den weg aan de landzijde insluiten, fraaije weiden, omzoomd door de weelderigste plantengroei, en verlevendigd, door dorpjes en verspreid liggende villas, roepen, ook hier, onwillekeurig de Zwitsersche meeren in de gedachten terug, waarmee de gelijkenis zoo treffend is. In werkelijkheid een verrukkelijk oord.

Bij het logement opent zich de Blackgang-Chine, eene kloof, met een bijna onzichtbaar beekje; niet onaardig, doch die, op zich zelf genomen, de rid ter naauwernood zoude regtvaardigen; een steil pad, gedeeltelijk over trappen voert, langs de rotsen, omlaag, die zich hier tot 150 meters hoogte verheffen. Beneden gekomen, heeft men de kale glad geslepen, ronduitgeholde steenmassas der Chine, rugwaarts, en is de zware branding der golven op 't smalle strand, het eenig geluid, waardoor de plechtige stilte wordt afgebroken. De toegang tot de Chine, loopt door een winkel [57.] of soort bazaar, waar ieder bezoeker iets moet koopen of anders eene kleine entrée betalen tot dekking van kosten voor onderhoud van trappen, zitbanken en leuninggen.

Te Ventnor teruggekomen, had te zeven uur de goede table d'hôte plaats, doch zaten de gasten, met afwijking van elders heerschende gebruiken, aan verschillende kleine tafeltjes, ieder voor drie of vier personen, en begaven allen zich later, naar de muziek op de pier, die helder door gas verlicht was, dat bij het wijkend daglicht, een wonderschoon, effect op de golven tooverde, terwijl ik, tot besluit van den avond, mijne correspondentie, in de fraaije receptiekamer van 't hotel bijhield.

Weg van Ventnor naar Blackgang-Chine

Blackgang-Chine
van 't zuidverband af gezien

Zaterdag 26 Julij.

Het nemen van een zeebad werd, even als den vorigen dag te Rijde, door de juist invallende eb, vrijdeld, en moest ik dus geduld oefenen; op de verdere reis, echter, zag ik mijn wensch, al evenmin vervuld, in de eerste dagen, door dezelfde reden, en later door ongewoon koud weder, maar zag ik daarentegen de goede verwachting van de tour op dezen dag ten volle bewaarheid.

Eene rid over het eiland, naar Freshwater en verder naar West Cowes, vormde het programma, waarvoor de post-coach, om 10 uur, Ventnor verliet. Het rijtuig was gelijk aan dat, van den vorigen dag, en de route, tot aan Blackgang-Chine dezelfde, evenmin was het landschap veranderd, [58.] en toch scheen de natuur verschillend; denkelijk omdat het zonlicht, in de morgenuren, van de tegenovergestelde zijde komende, nieuwe gezichtspunten biedt, en de zee geheel anders gekleurd schijnt.

Achter de Chine loopt de weg, meer landwaarts in; men verliest de zee uit het gezicht, en wordt de streek vlakker en minder schoon; de prachtige végétatie van de zuidkust, houdt op en krijgt het landschap een meer gewoon karakter. Verscheidene dorpjes, met name Kingston, Shorwell en Brixton, alle even zindelijk en net, en vele verspreid liggende, meer of minder sierlijke “cottages”, schenken levendigheid en wordt achter het dorp Mottistone, en vooral bij Brook, het uitzigt, opnieuw veel bekoorlijker. De weg loopt meer tusschen de heuvelen en vertoont de zee zich af en toe; men passeert prachtig houtgewas, en is dan Freshwater, een lief dorp, met fraaije ligging, al spoedig bereikt. 't Red Lion hotel, een groot logement, ligt eenige minuten buiten de kom van het plaatsje, waardoor een half uur oponthoud, de reizigers gelegenheid, tot eten bekomen, en vertrok te 2 uur, eene aparte coach, voor eene uitstap, heen en terug, naar Alumbaij en de Needles.

Deze rid loopt door een prachtig landschap steeds opwaarts, tot het meest westelijk [59.] deel van het eiland, waar de rotsen zich 716 voet, loodregt boven de zee verheffen. Een slingerend voetpad, in de vaste steenmassas uitgehouwen; voert onder naar het strand en op een daar aanwezige pier, die een' vergezigt biedt, over de groote Alumbaij en de Needles; vijf alleenstaande rotskegels te midden der golven, buiten den uitersten westhoek van het eiland. Deze spitse grijze Needles, steken scherp af, tegen den achtergelegen rotswand, die op de meest verrassende wijze, allerlei kleurschakeringen vertoont. 't Is een hoogst verheven zeegezig, veel minder liefelijk, maar oneindig trotscher dan te Ventnor.

Uit het Alumbaij hotel, boven op den berg, waar de “coach” een half uur stilhield, om de passagiers gelegenheid te geven, tot de afdaling, heeft men evenzeer een prachtig, en uitgebreid perspectief, westwaarts over het Engelsch kanaal, in de rigting van den Oceaan.

Te Freshwater teruggekeerd, was het oponthoud zeer kort; een drietal postkoetsen, reed tegelijker tijd in verschillende rigtingen, en vertrok ik met die naar Newport, over de dorpjes Calbourne en Carisbrooke; een allerliefst en zeer afwisselenden weg, midden over het eiland. In 't laatste dorp steeg ik uit en gaf de bagage mede, naar Newport, ten einde het beroemde Carisbrook Castle, te kunnen bezoeken, hetwelk [60.] een kwartier buiten het plaatsje, op eene steile hoogte, ligt.

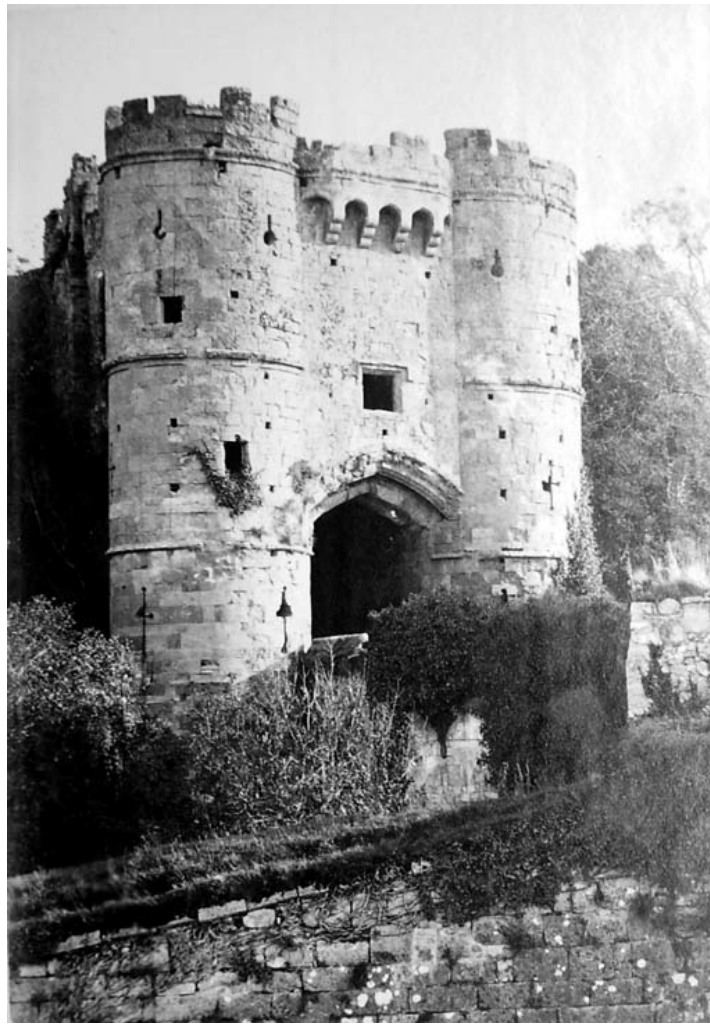
Deze ruïne, van het voormaals zoo sterk bevestigde slot, afkomstig uit de dertiende eeuw, wordt goed onderhouden. Talrijke historische herinneringen, voor den Engelschman hoogst belangrijk, zijn slechts in geringere mate voor den buitenlander, die niet zoozeer vertrouwd is, met de Britsche geschiedenis, doch biedt zo <alwel> veel merkwaardigs.

Verscheiden gebouwen, en eene vrij hooge toren of “Keep”, in meer of minderen staat van verval liggen aan het ruime binnenplein, dat geheel omringd is door een breeden muur, met eene groote slotpoort, tusschen twee massive torens. Deze poort, geheel met klimop begroeid, is het intéressantste en meest schilderachtige deel, van de gantsche ruïne, waarin de bezoeker, door alle vertrekken wordt rondgeleid, even als over de buitenmuur, die een goed uitzigt, over het liefelijk, wel bebouwd, echt engelsch landschap biedt.

Drie kwartier wandelens, langs een' fraaijen weg, bragt mij te New-port, de hoofdstad van het eiland, eene nette ruim gebouwde plaats, met breede levendige straten, en 8000 inwoners.

In 't hotel Bugle vond ik mijne bagage terug en vertrok bij het vallen van den avond, [61.] per trein naar West-Cowes, de voornaamste en meest noordelijke havenplaats van Wight, aan de monding van de, hier, 10 minuten breede Médina, die er in de Salent stroomt, met het dorp East Cowes op den tegenovergelegen oever.

In het Glosterhotel, op een fraai punt aan zee gelegen, waren, tot mijne spijt, geene kamers beschikbaar, en geleidde de zoon des huizes, mij zeer voorkomend naar het Fountain hotel, in een smalle straat.

Carisbrook-Castle
eiland Wight

Wel is waar strekte zich dit logement, tot aan de kaai van de Médina uit, maar werden alle uitzigten door tusschenliggende stallingen en bijgebouwen benomen.

Zondag 27 Julij.

Vóór 't vertrek van de stoomboot, naar Southampton te 10 uur, had ik ruim den tijd, het weinig bevallig stadje door te wandelen, met zijne smalle en kromme straten, alwaar, door den Zondag, eene doodelijke stilte heerschte.

Alle huizen waren gesloten, en scheen de stad als uitgestorven: een groot onderscheid met de levendigheid op den vorigen avond, toen het moeite kostte, zich ruimbaan te maken tusschen het talrijk publiek op straat.

De indruk die West Cowes op mij maakte, is overigens niet ongunstig.

Met fraai, zeer warm weder aanvaardde ik den terugtocht over de Solent; de aangenaamste [62.] herinneringen, medevoerende, aan mijn kort doch onvergetelijk bezoek op het eiland Wight. Jammer dat tijd en omstandigheden, geen langer oponthoud op zulk eene fraaije plek veroorloofden.

De Solent, schitterend door de morgenzon verlicht, strekte zich kalm naar alle zijden uit. Stilte heerschte alom, op de groote watervlakte, waar de zondag zelf een merkwaardig verschil te weeg bragt, vergeleken met de levendigheid op de heenreis naar Rijde. Niet minder opvallend is dat, op het Southampton water; eene zee-arm, die van de stad, tot aan de Solent, een uur lang is, en van zulk een belangrijke breedte en diepte, dat de grootste schepen, ten allen tijde, onbelemmerd uit en invaren.

Geen enkel schip was evenwel nu te zien, zoodat de reis eentoonig dreigde te worden, daar er van passagiers op de boot, al evenmin sprake was. Gelukkig dat het geheel traject van West Cowes, tot Southampton slechts één uur duurde. Een eigenaardig effect werd te weeg gebragt door eene groote

klokboei, met haar harmonisch geluid door de nimmer rustende zee, terwijl een eind binnengaats, het Victoria Militairij Hospital, een groot fraai gebouw, de aandacht trekt, en bereikt men dan al spoedig de stad.

[63.] Gebrek aan schepen was hier echter niet te bespeuren, tallooze rijen lagen, aan de kaaijen, voor anker, maar alle in doodslaap, zelfs geen enkele cab was te vinden, en moest ik al blijde zijn dat ten minste één kruijer aanwezig was, voor 't vervoer van mijne weinige bagage, naar 't station, eene distantie van nog geene 10 minuten, voor de buitensporige prijs, van anderhalve shilling, omdat het zondag was! en liepen om diezelfde reden, maar twee treinen naar Londen; de eene s'morgens vroeg, en de andere s'avonds te zes uur.

Het station is vereenigd met het fraai South-Western hotel, waar ik mijne toevlucht zocht, om vervolgens de stad te gaan bezien, die 35000 inwoners telt. Southampton is ruim gebouwd, met mooie breedte, doch nu geheel ontvolkte straten.

Belangrijke nieuwe wijken, alle in de laatste jaren verrezen, strekken zich op grooten afstand, buiten de stad uit, en bieden de lange kaden, een prachtig gezigt op de haven, die ten deele door de eb, drooggelopen was.

Zeër beklagde ik mij, dat geene rijtuigen waren te bekomen, voor eene' of andere excursie naar buiten, want de uren gingen maar traag en vol verveling voorbij. Men kan niet altijd blijven doorwandelen, zoodat ik hoogst verblijd het uur van zes, zag naderen, nadat ik met eenige moeite zelfs, in 't hotel een beefsteak [64.] had bekomen. Inderdaad! in Engeland maakt men van den wekelijkschen rustdag, eene ware marteling.

De spoorrid naar Londen, duurde drie uur, en verschaftte een waar genot. De weg is fraai en afwisselend, en kwam ik te half tien weder, in 't Roijal hotel terug. De kamer, die men mij nu gaf N° 232, bevond zich in een geheel ander deel van het gebouw, van welks bestaan ik geheel onbewust was, en waar de groote uitgestrektheid mij al spoedig deed dwalen.

Maandag 28 Julij.

't Oponthoud te Londen, was nu evenwel van korten duur, per hansom liet ik mij, naar Euston-Square-station brengen, en vertrok ik om tien uur met de sneltrein naar Liverpool, over de North Western railway.

Het liefelijk echt engelsch landschap, met zijn onvergelykelyk fraai hout, frische groene weiden, en welige akkers, tegen lage heuvelen, oplopende, afgewisseld, door hoogere bergruggen, met verscheidene vrij lange tunnels, kenmerkt zich, door eene groote bevalligheid. Tallooze steden en dorpen, op dezen langen rid, dwars door geheel Engeland, houden de belangstelling, voortdurend, in hooge mate gaande, en was te half vier uur, bij aankomst te Liverpool, de tijd als weggesneld. Even als te Londen en te Southampton, is ook hier [65.] een groot zoogenaamd Terminus hotel, met het station vereenigd, hetwelk den naam draagt van North Western hotel. Ik bekwam een flinke kamer op de eerste étage, en was de restauratie uitstekend, doch table d'hôte werd er niet gehouden. Het front van 't hotel ligt aan het mooiste plein van de geheele stad, regt tegenover St George's Hall³⁵, een zeer statig gebouw, dat tot gerechtshof dient, en verder bal- en concertzalen bevat, terwijl aan de andere zijde van dit plein, de Art-Gallerij staat, met de zuil van Nelson.³⁶ De levendigheid en drukte, zoo van rijtuigen als voetgangers, is verbazend, maar kan dit geene verwondering baren, als men bedenkt, dat Liverpool, een de grootste zeehavens van Europa is, met eene bevolking van meer dan een half millioen zielen.

In strijd met mijne gewoonte, nam ik een commissionair, om noodeloos tijdverlies, door dwalen, in zulk eene groote stad te voorkomen, en tegelijk eenige commissiën te gaan doen, waarvoor ik adressen behoefde, en wenschte ik verder, door zijne tusschenkomst, toegang te erlangen, op eene groote trans-atlantische stoomboot.

Liverpool maakt door zijne breedte straten met fraaije huizen en talrijke winkels, een regt aangenamen indruk, veel gunstiger dan Southampton, doch moet het verschil tusschen [66.] den Engelschen zondag en werkdag, hierbij niet uit het oog verloren worden. Ik kreeg de Tonnhall, de beurs, en twee groote overdekte markten te zien en daarna, een deel der dokken, met eene ontelbare massa schepen, en eene alles overtreffende drukte op de kaaijen, welke alleen door die te Londen wordt geëvenaard. Onwillekeurig kwam mij hier den voortvluchtigen Pincoffs, het ex-lid der eerste kamer, in de

35 De St.-George Hall werd tussen 1838 en 1854 gebouwd.

36 Horatio Nelson (1758-1805). Engels admiraal.

gedachten, die beladen met zijn bezit, over deze zelfde kaaijen eenige maanden geleden aan Europa, den rug toekeerde.

De stad ligt aan den mond der Merseij, waar deze in de Iersche Zee stroomt, en wint Liverpool het boven Southampton, dat zoover landwaarts ingelegten is.

Door den sterken noordwestenwind, werd een belangrijken golfslag stroomopwaarts gestuurd, hetwelk in den helderen zonschijn, een imposant vergezigt bood, zoowel op zee, als op de rivier, aan welks linkeroever de stad Birkenhead ligt, terwijl de Merseij hier wel bijna een half uur breed zal zijn. Voor het bezoeken van de stoomboot, was het langzamerhand te laat geworden, en moest dit tot den volgende ochtend worden uitgesteld. Wij namen dus een hansom, en reden dwars door de stad naar het park, dat van den laatsten tijd dagteekent en, in de toekomst, veel [67.] belooft, doch voor het oogenblik nog niet bijzonder belangrijk is. De aangrenzende botanische tuin daarentegen, schenkt door fraaijen aanleg, en keur van bloemen, een regt aangenamen indruk. Tot afwisseling kozen wij nu de imperiale van een omnibus, en reden door een ander groot deel der stad, weder naar het hotel terug. Tot verdere aanvulling van den avond, begaf ik mij om half negen naar de New Star Musik Hall, in de hoop, goede muziek te zullen hooren, doch ondervond al weder de gewone teleurstelling. Slechte zang en een slecht orkest, in het genre van een café-concert, waar eene verdoovende hitte heerschte, maakte het tot eene pénitentie, in plaats van een genot. Jammer dat de eigentlijke concerten in St George's Hall, tengevolge van de Gerechtszittingen stil stonden, en konden de talrijke théaters, door mijne minder volledige kennis der Engelsche taal mij niet erg bekooren.

Dingsdag 29 Julij.

Eerst te half twaalf uur, veel later dan mij lief was, vond de commissionair tyd, om mij te kunnen vergezellen. De onophoudelijke aankomst van treinen, maakte hem onmisbaar in 't station en in 't hotel, en besteedde ik dien tusschentijd, aan eene vernieuwde wandeling door de stad, waarna wij, boven op een omnibus, door een veel [68.] minder voornaam, maar daarom nog niet minder belangrijk gedeelte van Liverpool, naar de dokken reden, en al spoedig aan boord klommen, van de Scijthia, een groote steamer van de Cunardlijn, die binnen eenige dagen, naar New York zoude vertrekken.

Men was druk bezig met laden, en het in orde brengen der kajuiten en hutten. Dit schip is berekend voor 350 passagiers, eerste klasse zoodat met inbegrip van die der tweede klasse en de ékipage, eene kleine duizend menschen, tegelijk den oceaan overstoomen. De inrichting scheen uitstekend zonder overvloedige luxe en moeten de stoombooten der White-Star-Line, naar men wil door veel grootere weelde uitmunten.

't Is een zeer belangwekkend gezigt, zulk een groot zeegevaarte, op het punt van vertrekken, in al zijne bijzonderheden te mogen aanschouwen. Groote stoombooten en driemasters, in hetzelfde dok, naast elkaar liggende, gaven door de tegenstelling, den indruk, alsof het slechts kleine schepen waren, en is het gezigt, door de verschillende dokken, naar omlaag in het ruim, inderdaad merkwaardig en toch rijst onwillekeurig de gedachte, hoe bij storm of stranding, zulk een sterk gebouwd reuzenvaartuig, voor de woedende kracht der éléments, kan zwichten, en in [69.] korte oogenblikken reddeloos uit elkaar slaan.

Hoogst voldaan, over dit intéressant bezoek, daalden we weder, op den vasten wal af, en reden per tramwagen, langs de geheele kade, die welligt de lengte, van een uur gaans heeft, terwijl schepen van alle natiën, en van allerlei grootte, bij honderdtallen, voor anker gelegen, de aandacht in hooge mate boeiden, en vertrok ik om half vier, per spoor, naar Chester.

't Is een rid van één uur, en nam ik mijn' intrek in het Grosvenor hotel.

Grooter contrast, dan tusschen Liverpool en Chester, is wel niet denkbaar. De man die zich van een laag en onbemiddeld standpunt, in de maatschappij, door groote énergie, en misschien, meer nog, door de luimen van het fortuin, in korten tijd tot ongekenden rijkdom en hoogte heeft weten te verheffen; de parvenu in één woord, schetst eenigermate het tegenwoordig Liverpool, als wereldstad; terwijl hij, die door zijn afkomst sedert geslachten her, tot de hoogste aristocratie, en meest bemiddelden stand behoort, als een beeld van Chester, zoude kunnen worden geacht.

Men wane echter niet, dat Chester stilstaat of wel achteruitgaat. Integendeel!

Door de oude Britten, nog ver voor den Romeinschen tijd, gegrondvest, is deze stad tegenwoordig, met hare 35000 inwoners, de hoofdplaats van [70.] het graafschap Chichester. Zij is de zetel van een Gerechtshof, en vormt een groot spoorwegcentrum, waarvan lijnen in zeven verschillende rigtingen uitloopen, en tegelijk, een hoofdpunt, voor de maildienst van Londen, over Holijhead naar Ierland.

Zij ligt in eene liefelijke streek, besproeid door de Dee en geeft blijk, dat ze met den tijd medegaat,

zonder daarom nog de herinneringen aan vroeger dagen te minachten of te vernietigen. Hare prachtige Cathédraal, in romaanschen stijl, reeds eene domkerk van het Diocèse, in de tiende eeuw, en hare schat van antike huizen, met zorg onderhouden, strekken daarvan ten bewijze, terwijl nieuwere straten, met meer moderne woningen, en het prachtig park, de ouderwetsche kern, rondom insluiten.

Eene wandeling, door en om de stad, beloont in hooge mate. De oude walmuren, gerestaureerd, geplaveid, en onderling, door bruggen over sommige straten of stadsuitgangen, verbonden, schenken fraaije uitzigten, op de heerlijke omgeving, en op menig schilderachtig overblijfsel van ouden bouwstijl, en hoogst zeldzame architectuur, waardoor de huizen zich kenmerken, want boven over de vertrekken, gelijkvloers, is een doorlopend pad gemaakt, van het eene huis naar het andere, waarop [71.] de deuren en vensters, der terugspringende eerste verdieping uitkomen, terwijl de vloer der tweede étage, die weder tot aan de straat, doorloopt, als dak strekt, en alzoo eene verhoogde overdekte gang vormt, ter weerszijden van de hoofdstraat, van tijd tot tijd van trappen voorzien, die den toegang, tot deze soort van trottoir, verleen.

Op andere punten daarentegen, springt de verdieping gelijkvloers terug, zoodat zuilengangen ontstaan, even als die, te Bern of te Insbrück, of zooals het voormalig huis “de 3 pilaren” op den Brink te Deventer.

Eene moderne overdekte markt, en een fraai zeer antiek stadhuis, beide in de nabijheid van de Cathédraal zijn sieraden van de stad.

In de kerk zijn de geschilderde ramen en het gesneden houtwerk, behalve de reeds genoemden prachtigen bouwstijl, hoogst bezienswaardig.

Eastgate en Grosvenor Hotel te Chester

Ter zijde, en als met de stad één geheel vormende, ligt het Grosvenor-park, welks terrassen langs de Dee, heerlijke vergezigten, op de bergen van Noord Wales bieden. In het midden prijkt het standbeeld van den milden gever, waaraan Chester, deze, in waarheid fraaije, 20 acres groote wandelplaats, te danken heeft, namentlijk den vorigen markies van Westminster, de eigenaar van het beroemde, en in vele [72.] illustraties, afgebeelde Eaton-Hall, een uur gaans buiten de stad.

In de nabijheid van het park, ligt de Grosvenor of Suspension bridge, met fraaije uitzigten stroom op en afwaarts, welke nog mooier zijn van de verder gelegen oude Dee-bridge, een brug met zeven bogen, waar men opwaarts, de Mills of watermolens, en naar de andere zijde, de groote boog van 200 voet spanning der Suspension bridge aanschouwt.

Watergate-street te Chester

Langzamerhand was de avond begonnen te vallen, en spoedde ik mij terug, naar 't hotel, een oud gebouw, dat al mede, tot de curiositeiten behoort, doch wat de inrichting betreft geheel modern en zeer goed is.

Woensdag 30 Julij.

Tengevolge van wat warmer temperatuur, in de laatste dagen, scheen mij een bad in de flinke zweminrichting; bij de oude Deebridge, zeer aanlokkelijk, en bleek het inderdaad buitengewoon opfrisschend te zijn daar het water slecht $13\frac{1}{2} \%$ Reaumur³⁷ toekende, en had ik daarna, vóórdát de trein, om 10 uur, naar Conwaij vertrok, nog eene geruimen poos vrij, voor wandelen, totdat invallende regen, hieraan een einde maakte. De barometer stond slecht, en was weder een storm uit Amerika aangekondigd, doch bleef die voorspelling on vervuld, en kwam de zon liefelijker dan ooit, al [73.] spoedig weder te voorschijn.

De spoorrid naar Conwaij, even als het verdere eind naar Bangor, hebben iets eigenaardigs, dat veelligt nergens anders, op die wijze voorkomt. De rails namentlijk, zijn, onmiddelijk langs het

37 De temperatuurschaal van de Franse wetenschapper René Antoine Ferchault de Réaumur (1683-1757).

zeestrand, gebouwd, op zeer geringe verhooging, en dikwijls, op nog geen twintig meter afstand van de branding, zoodat met sterken wind, het schuim tegen de portieren moet waaijen, en het een raadsel schijnt hoe bij hevigen storm of springtij, de treinen er ongedeerd kunnen langs rijden.

Nu evenwel was het weder fraai en kalm, en was er in de verste verte, zelfs geene sprake van schuim-droppelen. De baan loopt langs de monding der Dee, welke zich al spoedig, tot een' zeearm verbreedt, terwijl de andere oever, ten laatste geheel onzichtbaar wordt, en aan de linkerzijde de schilderachtige heuvelenrijen van Noord-Wales zich verheffen.

Menig fraai plekje, en talrijke villas en buitenverblijven, waaronder Hawarden Castle, de résidence van Gladstone³⁸, rijdt men voorbij, totdat bij Air-Point, de open zee, zich ten laatste eindeloos verre uitbreidt. In werkelijkheid, een aanblik, om nimmer te vergeten.

De trotsche Océaan aan de ééne- met boschrijke bergen, ter andere zijde, afgewisseld door stadjes en dorpen, badplaatsen of wel alleenstaande woningen, maken het uitzigt hoogst [74.] afwisselend. Veel te spoedig naar mijn zin, in anderhalf uur reeds, was het geheele traject afgelegd, en liep de trein, door de kokerbrug, met een hangende brug er vlak naast; onder langs de muren van het kasteel, om half twaalf, het station te Conwaj binnen, waar ik, in de cloack-room, het goed in bewaring gevende, mij onmiddelijk naar dit slot spoedde.

Conwaj-Castle en de Suspension-bridge
Noord Wales.

Deze ruïne, eene van de schilderachtigste overblijfselen van vroeger dagen, dagteekent van 1284³⁹, en schenkt, trotsch de zes eeuwen, die over haar voorbijgingen, een juist denkbeeld van den voormaligen toestand. Zij staat op eene steile rots, van twee zijden door de Conwaj-river bespoeld, en de beide andere kanten, naar de stad gekeerd. Acht torens, onderling door dikke muren verbonden, omringen het binnenplein, en de overblijfselen van de groote Hall, met de kapel, en de verdere behuizingen, ten deele nog vrij goed herkenbaar, en gelukkig niet van alle illusie beroofd, door pogingen tot restauratie zooals den Wartburg in Thüringen.⁴⁰ Enkele hekken en planken op gevaarlijke punten, waar het

38 William E. Gladstone (1809-1898) was leider van de Whigs, hij werd - rond 1871 - regeringsleider (Palmer en Colton, *A history of the modern world*, 631, 640).

39 Het kasteel te Conway werd in 1283 door koning Edward I gebouwd om zijn veroveringen in Wales te behouden.

40 Van Delden bezocht de Wartburg in 1856 (Hansen, *Herinneringen aan Duitsland*, 14-15).

metselwerk der torens dreigt in te storten, zijn de eenige voorzorgen, die de tegenwoordige bezitter noodig heeft geacht, en mag men volkomen vrij, de oude veste rondgaan die dubbel belangrijk is, door de wonder [75.] fraaije, en op iederen toren, weder afwisselende uitzigten. Ten noorden op het colossale voorgebergte Great-Orme's Head⁴¹, aan de breede monding van de Conwaij, waar deze zich in zee stort, en zuidwaarts op het omringend bergachtig, landschap, met de stad in de laagte en de rivier met hare beide trotsche bruggen, daartegenover, terwijl het weelderigst groen, zich rondom tot onmiddelijk aan het strand uitstrekt.

Great Orme's Head by Llandudno
Noord Wales

Bij het verlaten van het kasteel, wandelde ik heen en terug, over de hangbrug, waar men het beste uitzigt op de buitenzijde der ruïne bekomt, en men zich een goed denkbeeld kan vormen, over de onverwinbare sterkte dezer steen massa, bij de vroegere wijze van oorlog voeren.

De stad, met een bevolking van 1900 inwoners is spoedig gezien. Zij biedt weinig merkwaardigs. Breede moderne straten, hebben de oude nauwe doorgangen vervangen, en is van de antieke huizen, slechts één overgebleven: Plas-Mawr in High-street, omstreeks 1577 gebouwd⁴², hetwelk tegenwoordig door verarmde families wordt bewoond, en tegelijk als kinderschool dienst doet, en vond ik het inwendige, weinig belangwekkend.

Tegenover dit huis staat het Castle-Hotel, 't beste van de stad, en was de lunch die ik er gebruikte zeer goed. Aan den oever van de [76.] rivier, nog onvoorzien van kaden, lagen de visscherschuiten, op gunstig tij te wachten, en is van hier, het gezicht op de beide bruggen, het beste, die, op kleine schaal, gelijk zijn, aan de beroemde bruggen over de Ménai-sstraat bij Bangor, tusschen het vaste land en het eiland Anglesey.

Stroomafwaarts, in de rigting der zee, wordt de grond heuvelachtig, en is bedekt met weelderige bosschen, tot een fraai buitenverblijf, behorende, met een groot huis⁴³, eene orangerie, en

41 Het schiereiland Great Ormes bestaat uit grijsig groene kalksteen uit het Carboontijdperk en is 679 voet hoog.

42 Plas Mawr werd in 1585 gebouwd. Vlak bij staat Aberconway dat - in 1300 gebouwd - het oudste huis van Wales zou zijn.

43 Het landgoed Bodysgallen.

uitgestrekte tuin. De wandeling is er verboden, zooals mij later werd medegedeeld, doch had ik toen, gelukkig, een voornaam deel bezocht, en de fraaije uitzigten zeewaarts, tusschen de boomen door, reeds genoten.

Om van Conwaj, de badplaats Llandudno, aan den voet van Great-Ormes-Head te bereiken, moet men, tot het voorlaatst station Llandudno-Junction terugrijden, en duurt de geheele rid, met inbegrip van de wagenverwisseling aldaar slechts dertig minuten. Reeds te half vier kwam ik er aan, en nam mijn intrek in het Adelphi-hotel, aan de esplanade.

De stad ligt aan eene groote, half circelvormige baai, Orme's-baij, op de noordoostkust van een schiereiland, hetwelk door de Beaumaris-baai aan de westzijde, en door Great Orme's Head, een steil voorgebergte, [77.] dat ver in de Iersche zee, uitspringt, ten noorden wordt begrensd. Boomen van eenige beteekenis zijn niet aanwezig; de grond is, over 't geheel steenachtig, doch wordt door welige bouw-akkers, verlevendigd.

Langs de esplanade, ligt eene rij fraaije huizen en hotels met de stad daarachter die in de laatste jaren, zich tot een druk bezocht zeebad heeft weten te verheffen.

Eene élégante muziktent staat aan het strand, terwijl een eind verder, een lange "pier", in zee uitloopt, en vangt daarna de nieuwe chaussée aan, die vijf en eene half, engelsche mijlen lang, rondom de steile wanden van Orme's Head loopt.

Van goede borstweringen voorzien, en op vrij belangrijke hoogte boven de branding, is eene tour langs dezen weg, hetzij met rijtuig of te voet, hoogst belangwekkend. Het prachtig onbegrenst zeevlak, strekt zich, in al zijne majesteit, aan de voeten van den toeschouwer uit. Weinige schepen waren in het gezigt, maar zooveel te meer stoombooten waarvan sommige, op zulk een' grooten afstand, dat alleen de rook door de hoogst kalme atmosfeer, als oneindig lange sluijers, boven de zee hangende, de rigting aanwees, waar die booten zich bevonden.

Op de uiterste noordwestspits, ter hoogte van [78.] 325 voet, staat de nieuwe, in 1862 voltooide vuurtoren, waarvan de bezigtiging wordt veroorloofd.

Te acht uur, na afloop der goede table d'hôte, liet de verdienstelijke badkapel, zich, met het fraaije weer aan strand hooren, terwijl het gezelschap van eene lieve engelsche familie, waarmede ik aan tafel, kennis had gemaakt, den verderen avond, zeer veraangenaamde, zoodat mij,

Donderdag 31 Julij, de uitnoodiging van één dier heeren, om reeds, vóór het ontbijt eenige commissiën in de stad, te gaan doen, zeer welkom kwam, waarbij ons weldra regen overviel.

Op sommige dagen in den zomer, varen stoombooten van Llandudno, rondom Orme's Head, de Beaumaris-baai opwaarts, naar Bangor, doch was dien dag zulk eene gelegenheid niet voorhanden, dat ter wille van de prachtige uitzigten, tegen de hooge kusten, zeer te betreuren was, en bepaalde de keuze van vervoermiddel zich, nu alleen tot de spoor, welke te tien uur vertrok zoodat ik midden onder de fraaije muziek der badkapel, die gedurende het ontbijt zich vóór 't hotel liet hooren, Llandudno al vaarwel moest zeggen.

De rid over Conwaj terug, en later langs het [79.] fraaije zeebad Penmaenmawr, al was het dan ook geen stoombootvaart, verdient niet te min, alle belangstelling.

Met de Baumaris-baai regts, en hooge bergen aan de linkerzijde, vormt deze lijn, een verfraaid evenbeeld van die tusschen Air-Point en Conwaj. De bergen met talrijke tunnels zijn hooger, de spoor loopt, zoo mogelijk nog digter langs de zee, met een muurtje van drie à vier voet ter beschutting, en zijn de uitzigten op Angleseij, en het kleine onbewoonde Puffin eilandje, dat als een bouquet op het water schijnt te drijven, zeer prachtig. Bij Aber, verdwijnt de zee uit het gezigt en bereikt de trein, na weinige minuten het stadje Bangor, aan de Ménai-sstraat, die Wales van Angleseij scheidt.

Te elf uur aankomende, regende het, en moest ik eenige zeer vuile natte straten doorwaden, naar het post- en télégraafbureau, in de hoop, berichten van huis te zullen vinden. Hierin teleurgesteld, liep ik de stad ten einde, die niets bezienswaardigs biedt, en te ver van de Menaistraat verwijderd ligt, om met slecht weer er heen te gaan, waarom ik om half één uur, besloot, per spoor naar Carnarvon te vertrekken. Uit de coupés, heeft men een [80.] goed gezigt op de beroemde Suspensionbridge en de Menai-sstraat, en een eind verder nog beter op de Tubular of kokerbrug, die beide nagenoeg égaal zijn, aan de Conwajbruggen, doch veel langer, namentlijk 1000 voet, terwijl ze 100 voet boven hoog waterpeil liggen. Voor deskundigen, is een oponthoud, tot meer omstandige bezigtiging, een volstrekt vereischte, en ware het weder gunstiger geweest, dan zoude, ook ik, ofschoon slechts een leek in het vak, aan de spoorhalt uitgestegen zijn.

Carnarvon-Castle met de Wagle Tower
by de Menai-Strait - NoordWales.

Digt vóór Carnarvon, neemt de Menaistraat aanmerkelijk in breedte toe, en komt de zee zuidwaarts in het gezigt; een prachtig panorama, dat uit de zaal van het Roijal hotel, aan de verhoogde kade te Carnarvon, nog veel ruimer van omvang is, dan uit de raamtjes der coupés.

Na de lunch, spoedde ik mij onmiddellijk naar Carnarvon-castle, het groote glanspunt van de stad. Dit beroemd kasteel, een evenouder van Conwaij Castle, door Edward I, in 1282 gebouwd⁴⁴, biedt in zijnen tegenwoordigen toestand, na een verloop van zes eeuwen, eene van de fraaiste ruïnes van Engeland. Het beslaat drie aares grond, dus veel grooter dan dat te Conwaij, en is het oneindig beter bewaard gebleven, [81.] door eenige belangrijke herstellingen, die gelukkig niet ontaard zijn, in eene volslagen restauratie, zoodat de oorspronkelijke bouwvorm, al hare schoonheid heeft behouden, zonder bijvoegsels of opsiering van lateren tijd. Door den énorm dikken buitenmuur, bevindt zich eene gang, voorzien van schietgaten, en bieden de talrijke torens, prachtige uitzigten, op de stad, met het omringend landschap, en de dicht bijgelegen zee.

Van deze torens, is de Eagle-tower, waar Edward II geboren werd⁴⁵, bekroond met drie kleinere torentjes, en daardoor de fraaiste en meest sierlijke.

De stad ligt aan de zamenvloeiing van de breede Manai straat en het riviertje de Seiont, dat uit de meeren van Llanbéris stroomt, om zich te zaam verenigd, spoedig in zee te ontlasten, en is de aanvoer van het produkt uit de leigroeven te Llanbéris, zoo belangrijk, dat de haven te Carnarvon er geheel door verlevendigd wordt. De stad zelve, omringd door oude muren en torens, is in modernen stijl gebouwd, maar niet groot van omvang, zoodat de bezigtiging, te vier uur, al was afgeloopen, en ik, per spoor, landwaartsin, naar Llannberis kon vertrekken.

Deze weg loopt langs de smalle Seiont, en hoewel liefelijk, biedt ze weinig fraais [82.] met uitzondering van een zeer kortstondig uitzigt op den Snowdon, de hoogste berg van Wales (1088 méters), waarna de spoor, twee mijlen lang, naast de oevers van het weinig aantrekkelijk Llijn-Padarn loopt, welk woord Llijn, in de Welsche tongval de beteekenis van meer heeft. Hooge geheel kale, graauwgekleurde leisteenrotsen, spiegelen zich somber, in de groote watervlakte af, die door niets

44 Koning Edward I begon aan de bouw van kasteel van Caernarvon in 1283. Het was zijn grootste kasteel.

45 Koning Edward II (1284-1327) was de eerste Engelse kroonprins die de titel 'prins van Wales' droeg.

wordt verlevendigd. Noch scheepvaart, noch woonhuizen, bieden enig rustpunt aan het oog, zelfs geen klein heestergewas is te bespeuren, als afwisseling van de graauw gekleurde heinde en ver verstrooide lei, en was het regenachtig weder, met dit hoogst mélancholiek landschap, geheel in overeenstemming, ja! maakte het nog somberder. Gelukkig dat de rid, in 't geheel, maar een half uur duurde.

Met allerfataalst wêer, sterke regen en wind, en digte nevelwolken, kwam de trein te half vijf uur, aan het station, bij het uitmuntend hotel Dolbadarn, waar mij een gastvrij onderkomen werd geboden.

Dit hotel, op een half uur afstand van het dorp, ligt aan eene smalle landstrook tusschen twee meeren: de Llijn-Padarn en de Llijn-Peris; het eerste: drie kwartier, en het [83.] andere 25 minuten lang, door wilde steile bergen omgeven, die zuidwaarts, de voorbergen van den Snowdon vormen, en met weelderig groen bedekt zijn; een allerprachtigst, zeer trotsch landschap, dat, wel is waar, niet dadelijk, door den sterken nevel te onderscheiden was, doch later, toen het weder iets ophelderde, en vooral den volgenden morgen, in al zijne schoonheid te voorschijn trad.

Aan de uitmuntende table d'hôte, leerde ik een zeer eigenaardig landsgebruik kennen. Toevallig boven aan tafel geplaatst, rustte op mij, de taak van voordienen, niet alleen van de soep, en de verdere geregten, maar evenzeer het voorsnijden van het vleesch en gevogelte, waarbij de vrouwelijke dienstboden, de spijzen en de verwarmde borden, uitsluitend bij mij kwamen aandragen, om ze vervolgens aan de gasten rond te dienen. Met het oog op de énorme engelsche osseribben, en dikwijls taaije vogels, is de eereplaats, voorwaar niet benijdenswaardig, doch de gedachte aan het spreekwoord: "s'lands wijze, s'lands eer", deed mij, in dezen minder aangename lastpost berusten.

Het weder was intusschen iets opgeklaard, en bijna droog geworden, waarom ik, onder begeleiding van een' knaap, de achttien méters hoogen waterval van Ceunant-Mawr ging [84.] bezoeken, die door het regenachtig zomer, ruim van water voorzien, met groot gedruisch, in een prachtig rotsachtig landschap naar omlaag stort, terwijl op de terugwandeling, het panorama over de beide meeren, met het Roijal Victoria hotel op een' afstand en het kleine dorp Llanbéris, daar achter, een treffenden aanblik bood.

Nationaal-vrouwencostuum in NoordWales.
Ellen Morgan te Beddgelert

Vrijdag 1 Augustus.

Eene troostelooze digte regen, met laagdrijvende wolken, waren bij het ontwaken niet zeer bemoeigend; de wind was evenwel naar 't noorden gelopen, en voorspelde de barometer, alles goeds. Te negen uur brak de zon dan ook door, en ging een gezelschap heeren, welgemoed de beklimming van den Snowdon ondernemen, dat door de natte bergpaadjes, en de nevelen op de hoogere bergtoppen, hoogstwaarschijnlijk, maar een middelmatig genot zal hebben opgeleverd. De uitslag bleef mij intusschen onbekend, daar de uitnoodiging, tot partij maken, mij niet konde bekoren, en ik bij hun terugkeer reeds lang vertrokken was, daar ik om half elf, eene plaats kreeg, boven op de post-coach naar Bedgelert, eene prachtige tour, die op kleinere schaal, voortdurend aan Zwitserland doet denken. Langs den zuidwestelijken oever van Llijn Peris [85.] bereikt men het nietsbeteekenend dorpje Llanberis, met de ruïne van Dolbadarn Castle, een alleenstaande toren, om vervolgens den weg, naar den Llanberis-pas in te slaan:

Hooge kale granietgebergten, ter weder zijden, laten ter naauwernood ruimte, voor den straatweg en de snelvlietende beek, en heeft men bij het langzaam klimmen van het rijtuig, al den tijd, om van stap tot stap, de hoogst indrukwekkende rotspartijen, in vollen omvang te aanschouwen, die door eenvoudigheid al ligt eentoonig dreigen te worden, tot dat ten laatsen de pas is bereikt, waar een paar hutten, en eene kleine herberg, in zeer eenzame omgeving, elkaar gezelschap houden.

Van nu af, ging het in gestrekten draf, bergafwaarts, en was na eene korte poos Pen-Y-Gwijd bereikt, een groot alleen staand hotel, als standskwartier, voor de touristen beroemd, waar de wegen van Caspel-Curig en Bedgelert te zamen loopen. Na een oogenblik oponthoud, te kort om af te stijgen, vervolgde de coach in zuidelijke rigting hare bestemming naar Bedgelert.

Het dorp Beddgelert
Noord Wales

De daling werd sterker, en het landschap van oogenblik tot oogenblik prachtiger. Met welgevallen rust de blik op vriendelijker omgeving, van fraaije met gras bedekte berghellingen, doorstroomd van de Afon-Glas, of [86.] Glaslijn beek, met telkens toenemend houtgewas, en bekroond door de trotsche kale toppen, van de Snowdonketen regts, en den Moel Siabod ter linker zijde. Al spoedig is nu het Gwynant-meer bereikt, dat te midden van malsche weiden, aan den voet van een digt begroeyden heuvel, als eene oase, in eene wildernis van barre rotsen, als verscholen ligt. Van tijd tot tijd verschijnen weder boeren-erven, daarna enkele villas, en biedt de verdere weg, een gestadige afwisseling van de meest wilde trotschheid, tot de grootste liefelijkheid; een belangrijk onderscheid met de

Llanberis pas, waar de kale steenmassas, de verwachting te hoog spannen en inderdaad te weinig bieden, om de aandacht voortdurend te kunnen boeien.

De geheele route van het begin tot het einde kan gunstig wedijveren, met vele van de fraaiste partijen in Zwitserland, altijd met uitzondering van de hoogere Alpenstreken.

Te één uur was Bedgelert bereikt, en schonk een uur oponthoud van de post-koets, ruim den tijd, voor eene uitstekende lunch, in het groot Goat-hotel, en voor eene wandeling door het dorpje, dat onbeschrijfelijk schilderachtig, in eene kleine vallei, aan den voet van den Moel-Hebog ligt, terwijl de met klimop begroeide huizen, langs den oever der rivier [87.] dicht bij eene oude boogbrug gezellig te zamen scholen.

De weg naar Port Madoc, loopt even buiten het dorp, door de pas van Pont-Aberglaslijn, een glanspunt van NoordWales, waarvan de groote roep ten volle verdiend is, en door de werkelijkheid nog verre wordt overtroffen.

Pont-Aberglaslijn
Noord-Wales.

De rivier door loodrechte rotsen te zamen gekneld, ontaardt in een' woedenden bergstroom, terwijl eene schilderachtige boogbrug, zich stout daarover heen welft. Jammer dat deze fraaije partij, zoo kort duurt. Buiten de pas, nemen de bergen, onmiddelijk in hoogte af, het land wordt vlak, en na eene rid van twee uur te Port Madoc komende, staat men aan het strand van de Iersche zee. Inderdaad! wel een eigenaardig kenmerk van Wales, hetwelk zulke groote tegenstellingen, in zoo kort verloop van tijd biedt.

Het plaatsje Tré Madoc, waar de post-koets doorrijdt, is even als Portmadoc, een modern dorp, zonder veel beteekenis. Laatstgenoemde ontleent zijne grootste belangrijkheid aan het station van den Cambrian-spoorweg, en de daardoor ontstaande gemeenschap met de fraaije inwendige kern van Noord Wales.

Om half vijf vertrok de trein naar Dolgellij, en loopt de lijn even-als bij Conwaij, op nog geen tien el afstand langs het strand; met aller[88.]heerlijkste bergketenen aan de andere zijde die glooiend tot in zee afdalen, dat onder begunstiging van prachtig weder, en helderen zonschijn, een zeer mooi panorama bood.

Tusschen Barmouth en Barmouth Iunction, is de loop der bergen veel minder hellend, zoodat ze zeer steil in zee afdalen, hetwelk een' tunnel noodzakelijk maakte, waarvan de eene wand, voortdurend

door de golven wordt bespoeld en bij het in en uitrijden, met de trein, door de onmiddellijke nabijheid der onbegrensde watervlakte, een geheel eenigen indruk maakt.

Te Barmouth-Junction, zooals de naam aanwijst, splitst zich de spoorlijn; in zuidelijke rigting blijft ze de kust volgen, en gaat de zijlinie over Dolgellij naar Chester, oostelijk landwaarts in.

Was de tegenstelling, voor anderhalf uur tusschen Bedgelert en Port Madoc groot, niet minder opvallend is ze dit hier. Het tooneel verandert ten eenen male en is men plotzeling weder van de zee verwijderd, en te midden van fraaije bergen, in het dal van de rivier de Mawddach, welke aan hare uitmonding een' breeden zeearm vormt, die stroomopwaarts, gedurig smaller wordt, en voortreffelijke uitzigten schenkt, op de naaste omgeving en op de hooge groep van het Cader [89.] Idris gebergte zuidwaarts. Even als s'middags was tot mijn spijt, deze heerlijke rid veel te spoedig afgelegd, want na een half uur sporens stopte de trein reeds te Dolgellij, een stadje met prachtige ligging aan de rivier, welke nog zoo kort geleden, een breeden zeearm vormde, en hier reeds tot een smallen ondiepen bergstroom is zaamgekrompen, zoodat het water zich in dollen vaart, over steenen en puin heen-spoedt.

Eene schilderachtige boogbrug, onderhoudt de gemeenschap, tusschen het station en de stad, een arm ongeregeld gebouwd plaatsje, dat als standkwartier, voor het bezoek van de Cader Idris, en de fraaije environs, door de touristen veel wordt bezocht.

Na afloop van de goede table d'hôte, te zeven uur, in het groot, maar eenigzints vervallen Golden Lion hotel, liep ik de stad door, en strekte die wandeling uit, tot op de hoogten aan de overzijde der brug, waar het uitzigt, bij de heldere schijn, van de inmiddels opgekomen volle maan, treffend schoon was.

Zaterdag 2 Augustus

Het vertrek van de trein, te half elf, liet, wel is waar, niet veel gelegenheid voor een uitstap, in de omstreken, doch was toch toereikend, voor eene wandeling door de Torrent-walk. Onder begeleiding van een' jongen, die bij onbe[90.]perkten tijd goed gemist kan worden, en begunstigd door fraai weder, schonk deze tour, van vijf à zes engelsche mijlen veel genot.

De Torent-walk, welke tot de gronden van Dolserau-hall, eene plaats van het Parlements lid Charles Edwards behoort, is eene naauwe bergkloof, doorstroomd van het Aran riviertje, dat in woedenden vaart, met tal van kleine cascades, over rotsen en steenen, naar omlaag spoedt. De oevers zijn hoog en steil, en door boomgewas en fraaije varens, zoo dicht ingesleten, dat de beek, dikwijls geheel onzichtbaar blijft en het gedruis alleen, tot den wandelaar doordringt, volkomen een alpen dal op kleine schaal, en een niet onaardig besluit van mijne, helaas! te vluchtige reis door Wales.

Al spoedig voerde de trein mij nu Londen te gemoet. De spoorweg vervolgt in noord-oostelijke rigting, het Mawddach-dal, met fraaije uitzigten op het Cader Idris- en later op het Aran-Mawdwij gebergte, afgewisseld door het Bala meer, het grootste meer van Wales, dat men in zijne volle lengte van vier mijlen, langs den zuidelijken oever passeert. Het landschap is hier zeer lieflijk, doch wordt later minder boeiend, langs de rivier de Dee, tot aan Corwen, waar eene zijlinie, noordelijk naar [91.] Rhijl aan de Iersche zee afslaat, om verderop, tot aan Llangollen, op nieuw in schoonheid toe te nemen, zoodat prachtige zelfs trotsche natuur, niet tot de zeldzaamheden behoort.

Om één uur te Ruabon komende, moest ik afscheid nemen van het heerlijke Wales en lagen de bergen weder achter den rug.

De spoorbaan vereenigt zich met de Great-Western, die noordelijk naar Liverpool, en zuid-oostwaarts naar Londen loopt.

De algemeen bekende, ontzettende vaart waarmede de Engelsche sneltreinen rijden, leerde ik nu eerst regt kennen; in razenden vaart, zonder tijd, om onder weg, iets te kunnen gebruiken, reed ik, in slechts weinige uren, dwars door Engeland.

Van de groote steden, zooals Welperhampton of Birmingham, met zijne ontelbare schoorsteenen, die de atmosfeer, als in een waas van rook hullen, later van Oxford, kreeg ik in het voor-bijvliegen, slechts de buitenzijden te zien. Het fraai landschap heeft doorlopend veel overeenkomst, met de streek, welke de North-Western doorsnijdt, en munten de environs van Warwick inzonderheid uit, door groote liefelijkheid en fraai houtgewas.

De toevloed van reizigers, waarschijnlijk als gevolg van den zaterdagmiddag, was buitengewoon groot en kwam de trein dan ook, daar[92.]door, een half uur over den tijd te Londen, waar ik om half acht, mijn intrek nam, in het Great Western Paddington hotel, hetwelk met het station vereenigd is, en waar ik zonder voorafgaande, aanbevelings-télégram van de logementshouderes te Dolgellij, wel geen

onderkomen zoude gekregen hebben, daar men, in het Westend te Londen, op het punt van toelating in de hotels, van den eersten rang, uiterst moeilijk is.

Het gebouw- en de inrichting zijn inderdaad uitstekend, en het tarief, daarmede geheel in overeenstemming, zonder juist buitensporig hoog te zijn. Ik vond het er evenwel ongezellig, vooral den volgende zondagmorgen, omdat de eigenaardige drukte van het nabijgelegen station, dan in een' waren staat van doodslaap verkeert. De Keijzer's Roijal hotel bij Blackfriars is veel aangener, doch bij aankomst s'avonds, op veel te grooten afstand.

Zondag 3 Augustus.

Onaangenaam mistig weder, gepaard met ligte regenbuijen, deden mijn plan, tot eene flinke wandeling in de nabijgelegen Kensington-gardens en Hijde-park in duigen vallen, en waren alle Muséa door den zondag gesloten, zoodat ik met blijdschap, de klok van twee uur, begroette, die door het naderend vertrek van den trein, een einde aan [93.] den langwijligen voormiddag maakte.

Ik nam een hansom, en reed met vliegenden vaart in zeventien minuten, door het fraaije Westend, naar Victoria station.

De stilte die overal heerschte, overtrof de stoutste verbeelding, Londen scheen als uitgestorven. Door het einde van de Season en meer nog door den zondag, waren lange rijen huizen gesloten, en sommige straten totaal ledig, zoodat ik, op den geheelen rid, geen twintig menschen ontmoette. Door het internationaal verkeer, worden tegenwoordig enkele treinen, op zondag veroorloofd en vertrok ik te drie uur, naar Queensborough.

Buiten Londen komende, zag ik tot mijne verwondering, dat het weder prachtig was, met helderen zonschijn, en de mist die over de stad hing, een echt Londenschen nevel was.

De rid, met onderhoudend reisgezelschap, werd hierdoor dubbel aangenaam, doch stopte de trein te Queenborough aan het station, in plaats van bij de legplaats der stoombooten, op een half uur afstand, waar alleen s'avonds te half tien, de corresponderende sneltreinen heenrijden. Wel is waar, had, ook ik, die trein kunnen kiezen, doch was eenige afwisseling, welke dan ook, in de verregaande eentonigheid, hoogst wenschelijk.

Als eerstkomende passagier, had ik dan ook [94.] de keuze tusschen de hutten, dat vooral op de stad Middelburg, een der oude booten van de maatschappij Zeeland, van veel belang is.

Een ligt onweder, zonder regen, werd gevolgd, door eene allerprachtigste zonsondergang, en bragt de sneltrein, slechts een zestig à zeventigtal passagiers, hetwelk uit aanmerking van het meer bekrompen vaartuig, zeer aangenaam was, en behoefde ik mijne hut, met vier kooijen, maar met één heer te deelen.

Maandag 4 Augustus.

De overtocht werd begunstigd, door prachtig, kalm weder, alleen te s'nachts één uur, ontwaakte ik eene korte poos, door sterker slingeren dan gewoonlijk, en te vijf uur op dek komende, werd ik begroet, door een onovertroffen fraai zeegezicht, met de Belgische kust, op een' afstand aan den horizon. Eerst te half acht, liep de veel langzamer varende boot, de haven van Vlissingen binnen, waardoor de sneltrein van 7.25 uur, werd gemist, en de passagiers, om 8.40 uur, hunne reis pas konden vervolgen. Ofschoon evenzeer sneltrein is het oponthoud te Rozendaal, Boxtel en Utrecht, zeer hinderlijk en vervelend, zoodat ik eerst te 7 uur te Deventer aankwam.

Gebruikte literatuur

- Dibbets, G.R.W. (ed.), *Predikant en toerist. Het dagboek van Joannes Vollenhove. Engeland, 17 mei - 30 oktober 1674*, Hilversum 2001.
- Die Hohenzollern einst und jetzt. Die königliche Linie in Preussen. Die fürstliche Linie in Hohenzollern*, Limburg/Lahn 1980.
- Frank-Van Westrienen, A., *De Groote Tour. Tekening van de educatiereis der Nederlanders in de zeventiende eeuw*, Amsterdam 1983.
- Hansen, M.L. (ed.), *Een grote tour. Hendrick Jordens in Engeland, Frankrijk, Zwitserland en Duitsland, 1684-1685*, Overijsselse Handschriften 13, Epe 2003.
- Hansen, M.L. (ed.), *Herinneringen aan Duitsland. Harzgebergte 1856, Taunusgebergte 1872, Baden-Baden 1902*, Overijsselse Handschriften 24, Epe 2008.
- Hansen, M.L. (ed.), *Tal van bergen en bosschen. Een reis naar Saksen, Bohemen en het Thüringerwoud 1876*, Overijsselse Handschriften 27, Epe 2008.
- Hansen, M.L. (ed.), *Onbeschryfelyk grootsch. Een wandeling door Zwitserland 1869*, Overijsselse Handschriften 31, Epe 2009.
- Hansen, M.L. (ed.), *Wildromantisch. Een tocht door Beieren, Tirol en Oostenrijk 1878*, Overijsselse Handschriften 32, Epe 2009.
- Hansen, M.L. (ed.), *Een waarlyk prachtig landschap. Een reis door Graubünden en Glarus 1875*, Overijsselse Handschriften 29, Epe 2009.
- Hansen, M.L. (ed.), *'t Is eene tooverwereld. Een bezoek aan de wereldtentoonstelling te Wenen en een tocht in Salzkammergut door Mattheus van Delden 1873*, Overijsselse Handschriften 36, Epe 2010.
- Hansen, M.L. (ed.), *Een aanblik eenig in zyn soort. Mattheus van Delden in Tirol en in het noorden van Italië 1868*, Overijsselse Handschriften 37, Epe 2010.
- Lacey, R., *Hendrik VIII*, Bussem 1973.
- Palmer, R.R. en J. Colton, *A history of the modern world*, New York 1971.

Index

Niet alle vermelde namen zijn in naslagwerken gevonden zodat daar een moderne spelling ontbreekt.

- Aber 38
 Afon-Glas. Beek 41
 Aïda. Opera 20
 Air-Point 36, 38
 Albert van Saksen-Coburg-Gotha (Prins Gemaal) 20
 Alhambra. Paleis 18
 Alpen 7, 11
 Alpenstreken 11, 42
 Alumbaij. Berg 30
 Alumbaij hotel 30
 Amerika 35
 Amsterdam 20, 23
 Artis. Dierentuin 23
 Anglesey (Angleseij). Eiland 37, 38
 Aran. Beek 43
 Aran-Mawdwij. Gebergte 43
 Bala meer 43
 Bangor 10, 35, 37, 38
 Baedeker, Karl. Auteur 12, 13
 Baedeker. Reisgids 26
 Barmouth 42
 Barmouth Junction (Iunction) 42, 43
 Beachy Head (Beachij Head). Kaap 24
 Beaumaris-baai 38
 Beddgelert (Bedgelert) 10, 40, 41, 42, 43
 Goat-hotel 42
 België 7
 Berlijnsch Congres 24
 Bern 24
 Birkenhead 33
 Birmingham 43
 Black. Reisgids 26
 Blackgang-Chine 28, 29, 30
 Bodysgallen. Landgoed 37
 Boleyn (Boleijn), Anna 16
 Bonchurch 27
 Botanical societij 23
 Boxtel 44
 Brading 26
 Brentford 22
 Brighton (Brigton) 10, 14, 24, 25
 Chain Pier 25
 Roijal Pavilioen 25
 Westpier 24, 25
 Brixton 30
 Brook 30
 Bulgarije 24
 Burgell's Minstrels 15
 Bushijpark 22
 Cader Idris. Gebergte 43
 Caernarvon (Carnarvon) 10, 38, 39
 Roijal hotel 39
 Caernarvon (Carnarvon)-Castle 39
 Calbourne 30
 Cambrian-spoorweg 42
 Carisbrook Castle 30, 31
 Carisbrooke 30
 Caspel-Curig 41
 Ceunant Mawr. Waterval 40
 Chatham 12
 Chester 10, 33, 34, 35, 43
 Cathédraal 34
 Eastgate 34
 Eaton-Hall 34
 Grosvenor bridge 34
 Grosvenor hotel 33, 34
 Grosvenor-park 34
 Suspension bridge 34
 Watergatestreet 35
 Chichester 25
 Chichester. Graafschap 33
 Clapham Junction 20
 Cleopatra 13
 Conway (Conwaij) 10, 35, 36, 37, 38, 39, 42
 Aberconway. Huis 37
 Castle-Hotel 37
 Highstreet 37
 Plas-Mawr. Huis 37
 Suspension-bridge 36, 38
 Conway (Conwaij)bruggen 38
 Conway (Conwaij) Castle 36, 39
 Conway (Conwaij)-river 36, 37
 Corwen 43
 Cunardlijn. Stoombootmaatschappij 33
 Davidson. Orgelbouwer 17
 Dee. Rivier 33, 34, 36, 43
 Dee-bridge 34, 35
 Delden, Mattheus van 7, 11, 13, 36
 Denemarken 11
 Deventer 7, 8, 34, 44
 Brink, de 34
 De 3 pilaren. Huis 34
 Dolgelly (Dolgellij) 10, 42, 43
 Golden Lion hotel 43
 Dolserau-hall. Landgoed 43
 Duitsland (Deutschland) 7, 24
 East Cowes 30
 Edward I. Koning van Engeland 36, 39
 Edward II. Koning van Engeland 39
 Edward VI. Koning van Engeland 17
 Edwards, Charles. Staatsman 43
 Egypte (Egijpte) 14
 Elisabeth I. Koningin van Engeland 17
 Engeland 7, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 22, 26, 32, 39, 43
 Europa 7, 27, 32, 33
 Fonopholite societij 23
 Freshwater 10, 30
 Red Lion hotel 30
 George IV. Koning van Engeland 19, 23, 25
 Gladstone, William E. Staatsman 36
 Glaslyn (Glaslijn beek) 41
 Gosport 25
 Granada 18
 Graij. Orgelbouwer 17
 Great Orme (Great Ormes). Schiereiland 37
 Great Ormes Head (Great-Orme's Head) 37, 38
 Great-Western. Spoorbaan 43
 Greenwich-Stoomboot 16
 Greij, Jane. Koningin van Engeland 16
 Gwijnant-meer 41
 Hampshire 26
 Hampton 10, 20
 Mitre hotel 22
 Hampton-Court. Paleis 20, 21, 22
 Harz (Harzgebergte). Gebergte 7, 12
 Haveloch, N.N. 19
 Hawarden Castle 36
 Helgoland. Eiland 7, 12
 Hendrik VII. Koning van Engeland 17
 Hendrik VIII. Koning van Engeland 16, 20
 Hernehill 12
 Hollandsch Diep 11
 Holyhead (Holijhead) 33
 Hongarije 7
 Ierland 33
 Ierse Zee (Iersche Zee) 33, 38, 42, 43
 Innsbruck (Insbrück) 34
 Italië 7
 Johannes. Evangelist 16
 Kanaal (Engelsch kanaal) 24, 25, 30
 Karel II. Koning van Engeland 15
 Kew 10, 22
 Botanisch Garden 22
 Kew-Green 23
 Kingston 30
 Kokerbrug 38
 Landslip. Bergstorting 27
 Libanon 22
 Liverpool 10, 32, 33, 43
 Art-Gallerij 32
 New Star Musik Hall 33
 North Western hotel 32
 St George's Hall 32, 33
 Terminus hotel 32
 Tonnhall 32
 Zuil van Nelson 32
 Llanberis (Llanbéris, Llannberis) 10, 39, 41
 Dolbadarn Castle 41
 Hotel Dolbadarn 40
 Roijal Victoria hotel 40
 Llanberis (Llanbéris), meren van 39
 Llanberis-pas 41, 42
 Llandudno 10, 37, 38
 Adelphi-hotel 38

Llandudno-Junction 38
 Llangollen 43
 Llyn Padarn (Lijn-Padarn). Meer 39, 40
 Llyn Peris (Lijn-Peris). Meer 40, 41
 Londen 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 32, 33, 43, 44
 Albert Memorial 20
 Almack 15
 Bakerstreet 17, 24
 Blackfriars 44
 Blackfriarsbridge 12, 13, 14, 15, 16
 Bondstreet 19
 Bridgestreet 12, 13, 15
 Brompton 19
 Buckinghampaleis 14, 17
 Charing-Cross 14, 15, 19, 23
 Charing-Crossbridge 14
 Charingcrossstation 23
 Cheapside 13
 Cheapside Poultry 15
 City, Citij 15, 18
 Cobornstreet-Bow 18
 Covent Garden 19, 20
 Cristall-palace, Crijstal Palace 17, 23
 Critérion. Café 23
 Crutchard Friars 16
 Engelsche bank 15
 Euston-Square-station 32
 Faringdonstreet 15, 24
 Farringdonstreetstation 23
 Fenchierchbuildings 16
 Fenchierchstreet 16
 Fish Street Hill 15
 Fleetstreet 18, 19
 Great Western Paddington hotel 43
 Greenpark 14
 Guildhall 15
 Haijmarket 23
 High Holborn 15, 24
 High Holbornstreet 24
 Holborn-Viaduct 12, 15
 Hijdepark 14, 19, 44
 Hijdeparkcorner 14
 Italiaansche Opera 19, 20
 Jenever-paleizen 19
 Keith Prowser C^l 13
 Kensingtongardens 20, 44
 Keijzer's Roijal hotel 44
 Kingstreet 15
 King-Williamstreet 15
 Londen-bridge 15, 17
 Londenbridgestation 24
 Lower Thamesstreet 16
 Ludgatehill 12, 13, 17, 19
 Ludgate-hill station 17, 18
 Madame Tussaud. Wassen-beeldencabinet 17, 24
 Mansionhouse 15
 Marijlerbone park 23
 Metropolitan railwaj 14
 Monumentstreet 15

Vervolg Londen

Naald van Cleopatra 13
 National Gallerij 19
 Newgate 15
 Newgatestreet 15
 Park-Corner 20
 Parlementsgebouwen 14
 Paternoster Row 13
 Pavilion Musikhall 23
 Piccadillij, Piccadilly 14, 15, 23
 Portland-Road 23
 Portland-Road-station 24
 Regent Circus 23
 Regent's park 23
 Regents quadrant 15
 Roijal-Aquarium 14
 Roijal Exchange 15
 Roijal hotel 12, 14, 15, 24, 32
 Roijal Music Hall 24
 South-Kensington Museum 19
 St James's-Hall 15
 St James's park 14, 17
 St Pauls Cathedraal, St Paul 13
 Strand 18, 23
 Surreijzijde 13, 20
 Sijdenham 17
 Temple 18
 Templebar 18
 Temple Station 20
 Tichbornestreet 23
 Tict-hillstreet 14
 Tower 16
 Trafalgar-Square 14, 19
 Underground railwaj 14, 18, 19
 Victoria Embankment 13, 14
 Victoriakade 12, 20
 Victoria-Station 12, 17, 18, 44
 Villiersstreet 23
 Waterlooobridge 14, 20
 Waterloo Road 20
 Waterloostation 20, 23
 Westend, westeind 14, 19, 44
 West-India Docks, West-India-Dock 16
 Westminster 13
 Westminster abdij 16, 17
 Westminsterbridge 14
 Willis Rorms 15
 London- and Blaeker all railwaj 16
 Louis Napoléon. Prins 24
 Luccombe Chine 27
 Maria Stuart. Koningin van Schotland 17
 Mawddach. Rivier 43
 Mawddach-dal 43
 McAdam, John Loudon . Uitvinder 14
 Médina. Rivier 30, 31
 Menai Strait (Ménai-straat, Manai straat). Zeearm 37, 38, 39
 Mersey (Merseij). Rivier 33
 Middelburg 11, 44
 Moel Hebog. Berg 42

Moel Siabod. Berg 41
 Moerdijk 11
 Moore en Burgell's Minstrels 15
 Morgan, Ellen 40
 Mottistone 30
 Napier, Charles 19
 Napoleon I Bonaparte. Keizer van Frankrijk 24
 Nederland 15
 Needles. Rotsen 30
 Nelson, Horatio. Admiraal 19, 32
 Newport 10, 30
 Hotel Bugle 30
 New York 18, 33
 Nobiling, D^r 24
 Noorwegen 11
 North Western railwaj 32
 Oceaan, de 30, 36
 Oostenrijk 7
 Ooster-Schelde 11
 Orme's-baij 38
 Orme's Head 38
 Oudenbosch 11
 Oxford 43
 Patti, Adeline. Zangeres 20
 Paxton, Joseph. Architect 17
 Penmaenmawr. Zeebad 38
 Pen-Y-Gwijd. Hotel 41
 Pincoffs. Staatsman 32
 Pont-Aberglaslijn 42
 Portmadoc (Port Madoc) 42, 43
 Portsmouth (Portsmouth) 25, 26
 Prinses Elisabeth. Stoomboot 11
 Puffin. Eiland 38
 Queensborough (Queenborough) 9, 11, 12, 44
 Réaumur, René Antoine Ferchault de. Wetenschapper 35
 Rhyl (Rhijl) 43
 Richmond 22
 Richmond Green 22
 Richmondpark 22
 Rome 11
 St Pieterskerk 11
 Rozendaal (Roozendaal) 11, 44
 Hotel des Pajis-Bas 11
 Ruabon 43
 Rusland 24
 Ryde (Rijde) 10, 25, 26, 30, 31
 Eagle hotel 26
 Osborne-house 25
 Salent. Rivier 30
 Salomo. Bijbels koning 17
 Sandown 26
 San Stefano, Vrede van 24
 Schotland 17, 18
 Scijthia. Stoomboot 33
 Seiont. Rivier 39
 Selsey Bill (Selsea Bill). Landtong 24
 Serpentin-river 20
 Shanklin 26, 27
 Shanklin Chine 27
 Shorwell 30

- Siemsen, heer 16
 Snowdon. Berg 39, 40, 41
 Snowdonketen 41
 Solent. Zeearm 26, 31
 Southampton 10, 31, 32, 33
 South-Western hotel 32
 Victoria Militarij Hospital 32
 Southampton water. Zeearm 31
 Spanje 18
 Spithead 25
 Stelvio-pas 24
 Taunusgebergte 7
 Teddington 22
 Theems. Rivier 12, 13, 14, 16, 18,
 20, 22, 23
 Theemsgezig 13
 Theemsoever(s) 22
 Thornhill, James. Schilder 13
 Thüringen 36
 Thüringerwoud 7
 Torrents, de (Torrent-walk).
 Wandeling 43
- Tourville, heer 24
 ----, mevrouw (vrouw) 24
 Trafalgar 19
 Trafoi 24
 Tremadoc (Tré Madoc) 42
 Tubular. Brug 38
 Utrecht 44
 Ventnor 10, 26, 27, 28, 29, 30
 Marine hotel 27, 28
 Verdi, Giuseppe. Componist 20
 Veritas. Bureau 16
 Victoria. Koningin van Groot-
 Britannië en Ierland 20
 Vlissingen 10, 11, 44
 W., heer 16, 17, 18, 19
 Walcheren 11
 Wales 36, 37, 38, 39, 42, 43
 Noord Wales 7, 13, 34, 36, 37,
 39, 40, 41, 42
 Wartburg. Kasteel 36
 Warwick 43
 Wilverhampton 43
- West Cowes 10, 30, 31
 Fountain hotel 30
 Glosterhotel 30
 Westminster, markies van 34
 White-Star-Line.
 Stoombootmaatschappij 33
 Wight. Eiland 7, 10, 13, 25, 26, 27,
 30, 31
 Willem I. Koning van Pruisen 24
 Willem de Veroveraar (Willem den
 Verooveraar). Hertog van
 Normandië 16
 Windsor Castle 13
 Wolsey, Thomas. Kardinaal 20
 Zeeland 7
 Zeeland, Maatschappij 11, 44
 Zoölogical societij 23
 Zuid-Beveland 11
 Zuidwesterspoorweg 20
 Zululand 24
 Zweden 11
 Zwitserland (Zwitserland) 28, 41, 42

Eerder is in deze serie verschenen:

1	DIERBARE LAURA Brieven van Rudolf Sandberg 1823 – 1830	14.-
2	HOOGH WEL GEBOREN HEER EN NEEF Brieven van de patriot Adolf Warner van Pallandt tot Zuthem 1782 – 1787	8.-
3	NAAR PARIJS Een reisverslag van enige Zwolse heren naar de Franse hoofdstad in 1777	7. ⁵⁰
4	LIEVE NAATJE Brieven van Elsje Feith aan Naatje Siertsema, en andere familieleden	8. ⁵⁰
5	EENE REYSE NA VLAANDEREN EN BRABAND Een reisverslag van Lambertus Nilant uit 1768	8. ⁵⁰
6	AEN ALLE VRINDEN MET RESPECT Correspondentie van familie Nilant 1698 - 1762	9.-
7	VAN FOLIO TOT DUODECIMO Negen particuliere Zwolse bibliotheken	10.-
8	VERLOREN HUISELIJK GELUK Gedichten en overpeinzingen 1795 - 1817	7. ⁵⁰
9	BANKROET De ondergang van Johan Willem Simon baron van Haersolte 1810	17. ⁵⁰
10	GELIEVE HET DAER HEEN TE DIRIGEREN... De brieven van Willem V aan Arend Sloet tot Tweenijenhuisen 1771 - 1785	9.-
11	ALLER TREFFENDST EN STOUT De huwelijksreis van J.C. baron van Haersolte naar Duitsland, Zwitserland en Italië in 1837	6.-
12	BROEDER IN APOLLO Brieven en alba amicorum van Zwolse dichters 1800 - 1840	12.-
13	EEN GROTE TOUR Hendrick Jordens in Engeland, Frankrijk, Zwitserland en Duitsland 1684 - 1685	10.-
14	LEVENSBERICHT De autobiografie van J.F. Serrurier 1771 - 1844	11.-
15	EEN HELE COURANT De correspondentie van de familie Bangeman 1804 - 1881	11.-
16	REISEBOEK Vijftien reisverslagen van de jonge graaf van Rechteren Limpurg 1804 - 1813	8.-
17	DE GEWIGTIGSTE GEBEURTENISSEN Het studentendagboek van Adolph F.L. graaf van Rechteren Limpurg 1814-1817	12.-
18	OVER GROTE KEIEN NAAR PARIJS De huwelijksreis van graaf van Rechteren Limpurg 1824	7.-
19	LIEVE PAPA! Brieven van W.B. Blijdenstein, bankier te Londen aan B.W. Blijdenstein, bankier te Amsterdam 1895-1907	14.-
20	AANGENAME RENCONTRES Drie reisherinneringen aan de Rijn 1821, 1840 en 1865	8.-
21	PERROKIETEN EN PAPAGAYEN, PAPAIJERS EN PISANGS Een reis om de wereld 1824 - 1826	7.-
22	SCHOUWSPLEN Een reis naar de Middellandse Zee 1834	8.-
23	HET ANKER WORDT GELIGT Brieven vanuit de hele wereld van J.C. baron van Haersolte 1824 - 1834	14.-
24	HERINNERINGEN AAN DUITSLAND Harzgebergte 1856, Taunusgebergte 1872, Baden-Baden 1902	9.-
25	EN ROUTE Drie reisjournalen van Rudolphina gravin van Rechteren 1827, 1836 en 1838	9. ⁵⁰
26	EER EN LUISTER Het proces om de havezate Haerst 1786 - 1803	9. ⁵⁰
27	TAL VAN BERGEN EN BOSSCHEN Een reis naar Saksen, Bohemen en het Thüringerwoud 1876	8.-
28	GEFNUIKTE AMBITIES Geen geld en eer voor onwettigen 1834-1900	10.-
29	EEN WAARLYK PRACHTIG LANDSCHAP Een reis door Graubünden en Glarus 1875	8.-
30	AFGEZEIJLD Een commissie naar Staats-Vlaanderen 1783	7.-
31	ONBESCHRYFELYK GROOTSCH Een wandeling door Zwitserland 1869	9.-
32	WILDROMANTISCH Een tocht door Beieren, Tirol en Oostenrijk 1878	8.-
33	EEN ALLERDROEVIGST TREURTONEEL Een mislukte reis naar Noord-Amerika 1783	7.-
34	EEN ONAFHANGELIJK WIJS EN ALMAGTIG WESEN De geloofsbelijdenis van Margaretha Isabella van Ittersum tot Relaeer 1801	10.-

35	TOT LOSSER GEKOMEN	
	Het notitieboek van Aleida Leurink 1698-1754	15.-
36	'T IS EENE TOOVERWERELD	
	Een bezoek aan de wereldtentoonstelling te Wenen en een tocht in Salzkammergut door Mattheus van Delden 1873	8.-
37	EEN AANBLIK EENIG IN ZYN SOORT	
	Mattheus van Delden in Tirol en in het noorden van Italië 1868	10.-
38	s'LANDS WIJZE, s'LANDS EER	
	Beschrijving van Londen, Wight en Noord-Wales door Mattheus van Delden 1879	9.-

O V E R I J S S E L S E H A N D S C H R I F T E N

Te bestellen bij Streng, Woesterweg 5, 8162 RW EPE
 Tel.: 0578 614388. E-mail: jcstreng@planet.nl